

SOSIAALINEN KUNTOUTUS

AKTIVOINTITOIMENPITEENÄ

KVANTITATIIVINEN ARVIOINTITUTKIMUS SOSIAALISEN KUNTOUTUKSEN
YKSIÖTASON VAIKUTUKSISTA

ERIKA VELTHEIM

Tampereen yliopisto

Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

Sosiaalityön pro gradu -tutkielma

Huhtikuu 2016

Veltheim, Erika: Sosiaalinen kuntoutus aktivointitoimenpiteenä. Kvantitatiivinen arviointitutkimus sosiaalisen kuntoutuksen yksilötason vaikutuksista.

Pro gradu -tutkielma, 70 s., 4 liites.

Sosiaalityö

Ohjaajat: Arja Jokinen & Katja Kuusisto

Huhtikuu 2016

Tutkielmassa arvioidaan pitkäaikaistyöttömille suunnattua sosiaalista kuntoutusta aktivointitoimenpiteenä paneutuen erityisesti yksilötason vaikutuksiin. Aihetta on tärkeää tutkia, sillä taantuman ja työmarkkinoiden rakennemuutoksen myötä pitkäaikaistyöttömien määrä on suuri. Aktivointitoimenpiteillä pyritään lisäämään pitkäaikaistyöttömien hyvinvointia ja ylläpitämään sekä parantamaan työllistymisvalmiuksia. Aktivointitoimenpiteiden vaikutuksia on aiemmin tutkittu lähinnä työllistymisen lähtökohdista, vaikka tuloksissa hyvinvointivaikutukset ovat nousseet enemmän esille. Laajemman kuvan saamiseksi tutkielmassa perehdytään tutkimusten lisäksi selvityksiin ja raportteihin aktivointitoimenpiteiden vaikutuksista.

Tutkielmassa on kaksi tutkimuskysymystä: 1) Mitä vaikutuksia sosiaaliseen kuntoutukseen osallistumisella on? 2) Miten osallistuminen sosiaaliseen kuntoutukseen selittää ryhmän aikana koettua työllistymistilanteen muutosta? Tutkielma paikantuu Tampereen aikuissosiaalityössä toimivaan sosiaalisen kuntoutuksen ryhmätoimintaan. Toiminta on kuntouttavan työtoiminnan lain mukaista. Aineisto koostuu ryhmän lopuksi täytettävistä palautelomakkeista. Tutkielma on tehty kvantitatiivisesti tilastollisia menetelmiä soveltaen.

Aiempien tutkimuksien mukaisesti tuloksissa nousivat eniten esiin hyvinvointivaikutukset. Yli puolet osallistujista koki elämänhallinnan ja työllistymistilanteen parantuneen osallistumisen aikana. Tästä työllistymistilanteen muutoksesta ryhmään osallistuminen selittää viidesosan. Moni osallistuu useampaan kuin yhteen ryhmään. Lisäksi ryhmistä jatketaan työllisyys-, sosiaali- ja terveystalveluihin. Sosiaalisella kuntoutuksella voidaan nähdä olevan hyvinvointia lisääviä ja maltillisesti aktivoivia välittömiä vaikutuksia.

Avainsanat: Aktivointi, pitkäaikaistyöttömyys, sosiaalinen kuntoutus, vaikuttavuuden arviointi

University of Tampere

School of Social Sciences and Humanities

Veltheim, Erika: Sosiaalinen kuntoutus aktivointitoimenpiteenä. Kvantitatiivinen arviointitutkimus sosiaalisen kuntoutuksen yksilötason vaikutuksista.

Master's Thesis, 70 s., 4 appendix pages.

Social Work

Supervisors: Arja Jokinen & Katja Kuusisto

April 2016

This thesis evaluates the effects of social rehabilitation as activation measure for individuals facing long-term unemployment. The research subject is important since number of individuals with long-term unemployment is high due to recession and structural change of labor markets. Activation measures strive to improve and maintain individual's well-being and potentiality of employment. Previously implications of activation measures have been predominantly studied as premise for employment, although increase on well-being has been prominent on results. For broader picture this study utilizes also surveys and reports of the effects of activation measures

This thesis includes two research questions: 1) What are the implications of social rehabilitation to the participant? 2) How participation to social rehabilitation explains individual's perceived potentiality of employment? Thesis covers social rehabilitative group activities for adults on municipality of Tampere at the department of social work. Requirement of rehabilitative work is based on the law on rehabilitative work. Post group feedback inquiries are used as research material. The thesis approaches subject quantitatively utilizing statistical measures.

Parallel to previous studies, results of this thesis emphasize well-being impacts. More than half of the participants perceived that both life controlling and potentiality of employment improved during the rehabilitation. Participation explains about one fifth of the perceived improvement on potentiality of employment during the group. Typically participants participate several groups successively. Also employment-, social and health services are common next steps. Based on the study it can be stated that social rehabilitation has improving impact on well-being and also moderately activating impact.

Keywords: Activation, long-term unemployment, social rehabilitation, effectiveness evaluation

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
2	PITKÄAIKAISTYÖTTÖMYYS SUOMESSA	5
2.1	Käsitteinä ja lukuina	5
2.2	Työttömyys, elämänhallinta ja hyvinvointi	7
2.3	Työmarkkinoiden muutos ja työllistymisen makrotason esteet	9
2.4	Työllistymisen mikrotason esteet	11
3	AKTIVOINTIPOLITIIKALLA PITKÄAIKAISTYÖTTÖMYYYTTÄ VASTAAN13	
3.1	Aktivointi ja sen keinot	13
3.2	Sosiaalinen kuntoutuksen kentällä	16
3.3	Aktivoinnin yksilötason vaikutuksista	21
4	TUTKIELMAN TOTEUTUS	26
4.1	Tutkimustehtävä	26
4.2	Vaikuttavuuden arviointi tutkimuksen lähtökohtana.....	27
4.3	Aineiston kerääminen	30
4.4	Aineiston esikäsittely.....	31
4.5	Eettiset lähtökohdat	33
5	AINEISTON ANALYYSI	36
5.1	Osallistumisen anti	36
5.2	Osallistumisesta seurannut muutos.....	40
5.3	Koettu muutos elämänhallinnassa ja työllistymistilanteessa.....	42
5.4	Osallistumisen vaikutus työllistymistilanteeseen	45
6	SOSIAALINEN KUNTOUTUS AKTIVOINTITOIMENPITEENÄ.....	49
6.1	Interventio.....	49
6.2	Vaikutukset.....	51
7	JOHTOPÄÄTÖKSET	56
7.1	Tuloksista	56
7.2	Tutkielman teosta	58
7.3	Esiin nousseita uusia tutkimusaiheita	60
	LÄHTEET	62
	LIITE 1	71
	LIITE 2	72

TAULUKKOLUETTELO

Taulukko 1 Vastaukset kysymykseen ”Mitä ryhmä antoi minulle? Valitse kolme (3) tärkeintä”.	37
Taulukko 2 Ryhmään osallistumisesta seurannut muutos elämässä.	41
Taulukko 3 Muutos työllistymistilanteen ja elämänhallinnan suhteen prosentteina.	43
Taulukko 4 Työllistymistilanteen ja elämänhallinnan muutoksen riippuvuus toisistaan.	44
Taulukko 5 Regressioanalyysi sosiaaliseen kuntoutukseen osallistumisen vaikutuksesta työllistymistilanteen muutokseen.	46
Taulukko 6 Osallistujien jatkosuunnitelmat vuodelta 2012–2013.	54

1 JOHDANTO

Pitkäaikaistyöttömyys ja sen lieveilmiöt ovat haaste yksilöille, perheille ja tätä kautta yhteiskunnalle. Lieveilmiöihin kuuluvat muun muassa yksilöiden elämänhallinnan ja terveydentilan heikkeneminen. Pitkäaikaistyöttömyydestä seuraa myös sosiaalikulujen kasvua yhteiskunnalle (Keskitalo & Karjalainen 2013, 7–13).

Vaikka pitkäaikaistyöttömyys on kääntynyt viime vuosina laskuun, oli rakennetyöttömien määrä Suomessa 2015 tammikuussa huolestuttavan suuri 201 055 henkilöä. Näistä pitkäaikaistyöttömiä oli yhteensä 101 537 henkilöä. (Findikaattori: Vaikeasti työllistyvät 2006 tammikuu – 2016 helmikuu.) Pitkäaikaistyöttömiksi määritellään yli vuoden yhtäjaksoisesti työttömänä työnhakijana olleet tai yli 500 päivää työmarkkinatukea saaneet henkilöt. (Järvikoski & Härkäpää 2011, 125). Tampereella pitkäaikaistyöttömiä oli 2015 tammikuussa 5 726 (Pirkanmaan työllisyyskatsaus Tammikuu 2015, 6).

Työllisyyden ja hyvinvoinnin välillä on todettu olevan kytkös, samoin kuin työttömyyden ja alentuneen hyvinvoinnin (Mm. Ala-Kauhaluoma 2005, 48–49; Hietaniemi 2004, 91). Tämä on yksi syy siihen, miksi työttömyyttä pyritään ehkäisemään ja työttömiä aktivoimaan kohti työllistymistä. Toisena syynä voidaan nähdä olevan sen, että työttömyydestä koituu lisäkustannuksia yhteiskunnalle (Riipinen & Järvinen & Valtakari 2014, 100).

Pitkäaikaistyöttömyys ja siihen vastaamaan pyrkivä aktivointipolitiikka ovatkin pinnalla yhteiskunnallisessa keskustelussa. Sen vuoksi koen näihin aiheisiin liittyvän tutkielmani ajankohtaiseksi. Sosiaalinen kuntoutus on yksi aktivointitoimenpiteistä ja sen tarkoituksena on edistää asiakkaiden toimintakykyä ja antaa valmiuksia sekä neuvontaa työ- ja koulutuspolun suunnitteluun. (Karjalainen & Keskitalo 2013; Vilkkumaa 2012, 36.)

Olen työskennellyt elokuusta 2013 lähtien Tampereen kaupungin aikuissosiaalityön yksikön sosiaalisen kuntoutuksen tiimissä. Sosiaalinen kuntoutus on Tampereella matalimman kynnyksen työllistymistä edistävää toimintaa, jonka tarkoituksena on parantaa asiakkaiden osallisuutta ja elämänhallintaa. Se sijoittuu sosiaali- ja työllisyyspalveluiden rajapintaan.

Pitkäaikainen työttömyys on voinut heikentää työllistymismahdollisuuksia ja toimintakykyä, tuttavapiiri on voinut kaventua ja työelämän pelisäännöt saattaneet unohtua. Kotoa voi olla vaikea lähteä hoitamaan asioita ja kokoaikatyöhön meneminen tuntua lähes mahdottomalta. Tämän vuoksi Tampereella tarjotaan hidasta liikkeellelähtöä ja totuttelua tavalliseen arkeen sosiaalisen kuntoutuksen ryhmätoiminnan kautta. Monelle osallistujista ei ole realistista työllistyä suoraan ryhmän käytyään, vaan tarkoituksena on löytää omanlainen polku kohti työtä tai koulutusta. Kyseessä on matalan kynnyksen työllistymisedellytyksiä vahvistava aktivointitoimenpide.

Koska sosiaalinen kuntoutus on Tampereella uusimpia aktivointitoimenpiteitä, on noussut esiin tarvetta tutkimukselle. Sosiaalista kuntoutusta ehdotettiin opinnäytetöiden aiheeksi 2013 Tampereen Praksiksen nettisivuilla ja ajattelin tässä olevan hyvä mahdollisuus yhdistää työkokemus tutkielman tekemiseen.

Tutkielmani tavoitteena on arvioida sosiaalista kuntoutusta aktivointitoimenpiteenä vaikuttavuuden näkökulmasta. Selvitän mitä työllistymistä ja toimintakykyä edistäviä asioita asiakkaat arvioivat sosiaalisen kuntoutuksen ryhmästä saaneensa. Lisäksi tutkin kokevatko vastaajat ryhmässä käynnin muuttaneen tilannettaan työn tai koulutuksen suhteen ja millaisia muutoksia he kokevat elämänhallinnan suhteen tapahtuneen. Otan selvää myös siitä, miten osallistuminen selittää ryhmän aikana mahdollisesti koettua työllistymistilanteen muutosta. Pohdin saamiani tuloksia aiempien tutkimuksien valossa ja arvioin sosiaalisen kuntoutuksen vaikutuksia.

Vaikuttavuuden tutkimiselle on sosiaalialalla kysyntää (Ahoon & Virtanen & Uusikylä 2002, 50–51). Painetta siihen annetaan sosiaalityön ulkopuolelta, kuten päättäjiltä ja rahoittajilta. Myös sosiaalityöntekijöiden keskuudessa koetaan tärkeäksi saada tietoa eri interventioiden vaikutuksista. Tämä auttaa valitsemaan asiakkaalle oikean intervention. Työn tekemiseen tuo mielekkyyttä se, että sen tiedetään olevan vaikuttavaa. (Raunio, 2010.) Vaikka pyrin tässä tutkielmassa arvioimaan vaikuttavuutta, rajautuu se pitkälti välittömien vaikutusten arviointiin. Tämä johtuu aineiston antamista mahdollisuuksista. Se, ettei eettisesti ole ollut mahdollista saada verrokkiryhmää, rajaa myös vaikuttavuuden arvioimista.

Teen tutkielmani soveltaen kvantitatiivisia menetelmiä kyselytutkimuksena valmiin aineiston pohjalta. Aineistona toimii sosiaalisen kuntoutuksen ryhmien sähköinen palautekysely, jonka täyttä-

minen kuuluu ryhmien ohjelmaan. Analyysin teen SPSS (Statistical Package for the Social Sciences) – tilasto-ohjelman avulla. Aineisto on kerätty 2012 syksystä alkaen vuoden 2015 huhtikuun loppuun saakka. Kyseisenä aikana on ollut noin 120 ryhmää, joihin on osallistunut noin 1330 henkeä. Palautekyselyyn on vastattu 860 kertaa. Nämä vastaajat toimivat tutkielmani otantana.

Tutkielmassani kuvailen ensin pitkäaikaistyöttömyyttä Suomessa. Lähden liikkeelle käsitteenmäärittelyllä ja esitän tietoa pitkäaikaistyöttömien lukumäärästä ja kustannuksista. Seuraavaksi esittelen työttömyyden, elämänhallinnan ja hyvinvoinnin kytköksiä. En ota tarkasteluun pitkäaikaistyöttömyydestä aiheutuvia yhteiskunnallisia haittoja, vaan pitäydyn tutkielmani kohdejoukon mukaisesti yksilötasolla. Siitä etenen kertomaan työmarkkinoiden muutoksesta ja työllistymisen esteistä.

Seuraavaksi kuvailen, miten aktivointipolitiikalla pyritään vähentämään pitkäaikaistyöttömyyttä. Määrittelen aktivointia ja aktivointipolitiikkaa käsitteinä, sekä esittelen aktivoinnin keinoja. Tämän jälkeen kerron sosiaalisesta kuntoutuksesta ja siitä, miten se sijoittuu kuntoutuksen kentälle. Samalla esittelen millaista on Tampereen mallin mukainen sosiaalinen kuntoutus johon tutkielmani paikantuu. Teen lisäksi selkoa aktivointitoimenpiteiden yksilötason vaikutuksista.

Tutkielman toteutus luvussa lähden liikkeelle tutkimuskysymyksien esittelystä. Seuraavaksi pohdin vaikuttavuuden arvioimista tutkielmani lähtökohtana, minkä jälkeen kuvailen aineiston keräämistä ja esikäsittelyä. Kerron samalla tarkemmin aineiston avoimien kysymyksien kvantifioinnista, vaikka muutoin kuvailen kvantitatiivisten tutkimusmenetelmien käyttöä aineiston analyysin lomassa. Tämän jälkeen pohdin eettisiä lähtökohtia.

Aineiston analysointi luvussa kerron, miten olen analysoinut aineistoa ja millaisia tuloksia olen saanut. Teen tämän neljässä osassa. Ensin keskityn siihen, mitä osallistujat ovat saaneet osallistumisesta, seuraavaksi siihen, millaisia muutoksia osallistumisesta on seurannut. Tämän jälkeen analysoin, onko osallistuminen vaikuttanut tilanteeseen työn tai koulutuksen, sekä elämänhallinnan suhteen. Seuraavaksi selvitän miten osallistuminen sosiaaliseen kuntoutukseen selittää ryhmän aikana koettua työllistymistilanteen muutosta.

Tämän jälkeen on pohdinnan vuoro. Vedän yhteen saatuja tuloksia ja pohdin niitä suhteessa aiempaan tutkimukseen samalla arvioiden sosiaalista kuntoutusta aktivointitoimenpiteenä. Teen tämän kahdessa osassa. Ensin arvioin sosiaalista kuntoutusta interventiona. Seuraavaksi pohdin tulosteni

pohjalta sosiaalisen kuntoutuksen vaikutuksia. Teen tämän keskittyen yksilön näkökulmaan, eli mikrotason välittömiin vaikutuksiin.

Viimeisessä luvussa esittelen johtopäätöksiä. Tuloksista – luvussa pohdin, miten tutkielma vastasi sille asetettuihin tavoitteisiin ja mitä uusia johtopäätöksiä edellisessä luvussa esitetyistä tuloksista syntyi. Seuraavaksi pohdin tutkielman toteutusta ja siihen liittyviä rajoitteita. Esittelen lopuksi millaisia jatkotutkimusaiheita tutkielmaa tehdessä nousi esille.

2 PITKÄAIKAISTYÖTTÖMYYS SUOMESSA

2.1 Käsitteinä ja lukuina

Työttömyys voidaan jakaa erilaisiin kategorioihin sen perusteella kuinka työttömyys on kehittynyt ja kauanko se kestää. Perinteisesti työttömyys on jaettu kitka-, kausi-, suhdanne-, ja rakennetyöttömyyteen (Parpo 2007, 14). Esittelen seuraavaksi näitä kategorioita.

Kitkatyöttömyyttä pidetään lyhytkestoisena nopeasti ohi menevänä työttömyyden vaiheena. Kitkatyöttömyyttä syntyy kun työmarkkinoille juuri tulleet tai työpaikkaa vaihtavat työttömät etsivät uutta työpaikkaa. Uuden työpaikan löytyminen voi tapahtua viiveellä ja tämä aiheuttaa kitkaa työmarkkinoille. Kausityöttömyydestä on kyse kun työttömyys on tiettyyn ajanjaksoon, esimerkiksi vuodenaikaan, liittyvää. Suomessa kausityöttömyyttä esiintyy muun muassa matkailualalla. Taloudellisten laskukausien aikana työvoiman kysyntä yleensä vähenee ja työttömien määrä lisääntyy voimakkaasti. Näin syntyy suhdannetyöttömyyttä. (Aho 2004, 1; Parpo 2007, 14–15; Räisänen 2002, 3.)

Suhdannetyöttömyyden pitkittyessä voidaan työttömyyttä usein alkaa pitää osittain rakenteellisena. Rakenne- ja suhdannetyöttömyyttä voi olla vaikea erottaa toisistaan. Rakennetyöttömyyttä syntyy kun työttömän osaaminen ei vastaa niitä tehtäviä joita avoimissa työpaikoissa on tarjolla. Tällainen työttömyys muodostuu usein pitkäaikaiseksi ja pysyväisluonteiseksi, koska kyse on työvoiman tarjonnan ja kysynnän yhteensopimattomuudesta. Rakennetyöttömyyden aikana joillakin aloilla voi olla jopa pulaa työntekijöistä. Rakennetyöttömyyden arvellaan olevan työttömyyden lajeista vaikeimmin poistettavissa. (Aho 2004, 2; Parpo 2007, 14–15; Räisänen 2002, 3.)

Suomessa työttömyys on ollut vuonna 2007 monilta osin suhdannetyöttömyydestä seurannutta rakennetyöttömyyttä. Uudet alat ovat syrjäyttäneet perinteisiä aloja ja osa ikääntyneemmästä työvoimasta on syrjäytynyt työelämän ulkopuolelle. Työttömistä suuri osa onkin yli 50-vuotiaita ja vähän koulutettuja henkilöitä. Nuorten kohdalla on viitteitä siitä että työttömyys on osin kitkatyöttömyyttä. Toisin kuin ikääntyneillä, nuorilla työttömyyden kohonnut riski koskee myös koulutettua työvoimaa. (Parpo 2007, 15.)

On hyvä huomioda, että pitkäaikaistyöttömyys on kääntynyt viime vuosina laskuun. Kuitenkin rakennetyöttömien määrä oli Suomessa 2015 tammikuussa huolestuttavan suuri 201 055 henkilöä. Näistä pitkäaikaistyöttömiä oli yhteensä 101 537 henkilöä. (Findikaattori: Vaikeasti työllistyvät 2006 tammikuu – 2016 helmikuu.)

Pitkäaikaistyöttömiksi määritellään yli vuoden yhtäjaksoisesti työttömänä työnhakijana olleet henkilöt tai yli 500 päivää työmarkkinatukea saaneet henkilöt. (Järvikoski & Härkäpää 2011, 125). Työttömiä työnhakijoita Suomessa oli tammikuun 2015 lopussa kaiken kaikkiaan 359 600. Pirkanmaalla työttömiä työnhakijoita oli yhteensä 38 129, joista pitkäaikaistyöttömiä oli 10 825 henkilöä. Tampereella pitkäaikaistyöttömiä oli 2015 tammikuussa 5 726. (Pirkanmaan työllisyyskatsaus Tammikuu 2015, 1, 6, 16.)

Työttömyystilannetta arvioidaan henkilömäärien lisäksi työttömyysasteen avulla. Tilastokeskus määrittelee työttömyysasteen työttömien prosenttiosuudeksi saman ikäisestä työvoimasta, eli työllisistä ja työttömistä. Koko väestön työttömyysaste lasketaan 15–74 -vuotiaiden työttömien prosenttiosuutena saman ikäisestä työvoimasta. (Findikaattori: Pitkäaikaistyöttömät 24.6.2014.)

Suurten kaupunkien välisessä vertailussa Tampereen työttömyysaste (17,8 %) oli kolmannella sijalla. Työttömyysaste oli suurempi vain Kotkassa (19,8 %) ja Lahdessa (19,2 %). Seutukunnallisesti tarkasteltuna Tampereen työttömyysaste (16,0 %) oli Pirkanmaan kunnista korkein tammikuussa 2015. (Pirkanmaan työllisyyskatsaus Tammikuu 2015, 4.)

Tampereella pitkäaikaistyöttömyyteen pyritään vaikuttamaan 5 miljoonan euron arvoisella työttömyyspaketilla. Siinä lisätään pitkäaikaistyöttömien aktivointitoimenpiteitä nykyisestään kasvattamalla sosiaalisen kuntoutuksen, kuntouttavan työtoiminnan ja palkkatukityöllistämisen tarjontaa. Tavoitteena on vähentää pitkäaikaistyöttömien määrää. (Talousarvio ja taloussuunnitelma 2015–2018.)

Päätökseen panostaa pitkäaikaistyöttömiin vaikuttaa yleisen hyvinvoinnin tavoittelun lisäksi lakimuutos työmarkkinatuen maksusta. Jos kunta aktivoi pitkäaikaistyöttömän, niin valtio maksaa hänen työmarkkinatukensa kokonaan. Tässä aktivoinnilla tarkoitetaan sitä, että pitkäaikaistyötön osallistuu aktivointitoimenpiteeseen, esimerkiksi kuntouttavaan työtoimintaan. Jokaisesta yli 500

päivää työttömänä olleesta kunta joutuu maksamaan Kelalle puolet työmarkkinatuesta. (Hämäläinen & Tuomala & Ylikännö 2009, 11–12.) Vuonna 2013 tämä niin sanottu sakkomaksu oli Tampereella noin 18 miljoonaa euroa (Kokko 2014).

Vuodesta 2015 lähtien kuntien rahoitusosuutta nostettiin. Kunnat velvoitettiin maksamaan työmarkkinatukea ja siihen mahdollisesti liittyvää lapsikorotusta puoliksi valtion kanssa siitä maksuerästä lähtien, kun henkilölle on kertynyt työmarkkinatukea yhteensä 300 päivältä. 500 päivää työmarkkinatukea saaneiden osalta tilanne säilyy ennallaan, mutta yli 1000 päivää etuutta saaneiden maksuosuus kunnilla nousee 70 prosenttiin. (Työttömyysturvalaki luku 14, 3 a §.)

On arvioitu, että kuntien maksuosuuden korotus säästäisi valtiolle 150 miljoonaa euroa vuonna 2015. Vastaavasti kuntien maksuosuus nousee samalla summalla. (Riipinen & Järvinen & Valtakari 2014, 100.) Tämä tarkoittaa Tampereelle suuren pitkäaikaistyöttömien määrän omaavana huomattavaa menoerää, minkä vuoksi kunnan on syytä panostaa aktivointitoimenpiteisiin ja työllistämiseen. Työmarkkinatuen maksuosuuden lisäksi kunnalle tulee kustannuksia toimista, joilla se pyrkii ehkäisemään ja keskeyttämään pitkäaikaistyöttömyyttä.

2.2 Työttömyys, elämänhallinta ja hyvinvointi

Työ ja työttömyys liittyvät monilla tavoilla hyvinvointiin ja siihen liittyvään osallisuuden kokemukseen. Hyvinvoinnin osa-alueita ovat ihmisen elintaso, elinolo, elämänlaatu ja oma käyttäytyminen suhteessa ympäristöön. Hyvinvoinnin käsite liittyy läheisesti myös elämänhallintaan (Raitasalo 1995, 5, 56). Elämänhallinnalla tarkoitetaan sitä, missä määrin ihminen on tai katsoo olevansa oman elämänsä ja elämäntapansa määrääjä. Käsite jaetaan usein ulkoiseen ja sisäiseen elämänhallintaan. Sisäinen elämänhallinta on yksilön kykyä sopeutua dramaattisiin elämäntilanteisiin kun taas ulkoinen elämänhallinta tarkoittaa päämäärien ja tarkoitusperien ketjun ylläpitämistä eheänä. (Roos 1987.)

Työssäoloon liittyy usein hyvinvointia lisääviä tekijöitä, kun taas työttömyyden voidaan todeta usein olevan kytköksissä alentuneeseen hyvinvointiin ja syrjäytymiseen. Toisaalta työttömillä jää

enemmän aikaa perheelle, ystäville ja itsensä toteuttamiselle, kun työ ei vie suurta osaa ajasta. Tämä voi lisätä hyvinvointia. Työttömyydestä saattaa joissain tapauksissa löytyä positiivisiakin puolia. (Mm. Ala-Kauhaluoma 2005, 48–49; Hietaniemi 2004, 91.)

Pitkittyneeseen työttömyyteen ja työelämästä syrjäytymiseen voi äärimmillään liittyä samanaikaisesti passiivisuutta, taloudellista niukkuutta, sosiaalisten suhteiden supistumista ja jopa epäsosiaalista käytöstä. Pitkäaikaistyöttömien kohdalla voidaan usein puhua huono-osaisuuden kasautumisesta. Kyse on elämän negatiivisesta kierteestä ja sen syvenemisestä, mihin työttömyys on kytköksissä. (Kauppinen ym. 2010, 247; Parpo 2007, 23.)

On todettu, että mitä korkeampi yksilön sosioekonominen asema on, sitä parempi on todennäköisesti myös hänen terveydentilansa. Vastaavasti työttömien kokemukset toimintakyvystä ja terveydentilasta ovat työssäkäyviä heikompia. (Parpo 2007, 23.) Toisaalta on tuloksia siitä, että työttömäksi valikoituvat ennestään heikomman terveydentilan omaavat henkilöt (Böckerman & Ilmakunnas 2009; Virtanen & Janlert & Hammarström 2013). Työttömyyden voidaankin nähdä olevan sekä syy että seuraus heikentyneelle terveyden tilanteelle, sekä laskeneelle hyvinvoinnille.

Suurin ero hyvinvoinnin puutteissa pitkäaikaistyöttömien ja työssä olevien välillä ilmeneekin taloudellisen tilanteen lisäksi terveydellisissä ongelmissa. Tätä eroa syventää se, että pitkäaikaistyöttömien on vaikeampi saada terveystalveluja kuin työssä olevien. Lisäksi pitkäaikaistyöttömät haakeutuvat itselähtöisesti terveystalvelujen piiriin harvemmin kuin työssä olevat. (Kauppinen & Saikku & Kokko 2010, 246.)

Myös pitkäaikaistyöttömien henkisen ja psyykkisen hyvinvoinnin on todettu olevan yleensä alhaisempi kuin työssä käyvillä. Huonompi fyysinen ja psyykkinen terveydentila heikentää entisestään työllistymismahdollisuuksia. Negatiiviseen kierteseen voivat edellä mainittujen lisäksi liittyä päihdeongelmat ja asunnottomuus. (Parpo 2007, 23; Winkelman & Winkelman 1998.)

Psyykkisen hyvinvoinnin lasku altistaa mielenterveysongelmille. Kohonnut mielenterveysongelmien riski lisää itsetuhoisuuden riskiä. Pitkäaikaistyöttömillä on tutkittu olevan enemmän itsemurhayrityksiä kuin vähän aikaa työttöminä olleilla. Myös itsemurhayrityksen uusimisen riskin on tutkittu olevan korkeampi pitkään työttömänä olleilla. (Milner & Page & LaMontagne 2003, 5.)

Hyvinvointia heikentävistä ongelmista osan on todettu olevan helposti sukupolvelta toiselle periytyviä. Näitä ovat esimerkiksi kouluttamattomuus, mielenterveydenongelmat ja köyhyys. Voidaan kin puhua hyvinvointiongelmien ylisukupolvisuudesta. (Kataja & Ristikari & Paananen & Heino & Gissler. 2014.)

Koska työttömyyden ja hyvinvointiongelmien välillä on yhteys, on mielestäni tärkeää pyrkiä edistämään työllisyyttä ja näin edistämään hyvinvointia. Toisaalta hyvinvointiongelmiin puuttumisen voidaan nähdä edistävän työllisyyttä. Molemmissa tapauksissa on hyvä pyrkiä vähentämään ongelmien siirtymistä sukupolvelta toiselle.

2.3 Työmarkkinoiden muutos ja työllistymisen makrotason esteet

Pitkäaikaistyöttömyyden taustalla olevia esteitä voidaan jakaa makro- ja mikrotasoille. Makrotasolla tarkoitetaan yhteiskunnallisia, kansainvälisiä ja muita työllistymisen esteitä jotka eivät johdu yksilöstä itsestään. Makrotasoisien työttömyyden syyt ovat usein sidoksissa yleiseen kansantalouden kehitykseen. Pitkällä aikavälillä työttömyyden laajuuden voidaankin nähdä seuraavan yleistä taloudellista kehitystä. (Parpo 2007, 13, 16.)

Vuonna 2008 alkanut maailmantalouden taantuma on johtanut työttömyyden voimakkaaseen kasvuun kaikkialla. Väestön ikääntymisen ja taantumana aikana kertyneiden rahoituksellisten vajaiden aiheuttamien rasitteiden nähdään varjostavan tulevaisuutta. Työelämä on joutunut syvään murrokseen kaikkialla teollisuusmaissa johtuen juuri taloustilanteen heikentymisestä. Lisäksi murrokseen vaikuttavat esimerkiksi kansainvälisen kilpailun kiristymisen, sekä resurssi- ja ympäristöongelmien kärjistymisen. (Kasvio & Räikkönen 2010, 4–5.)

Jo työuralle pääsy voi osoittautua haastavaksi. Osa nuorista putoaa työ- ja uraputkesta heti peruskoulun jälkeen, mikä vaikeuttaa työmarkkinoille kiinnittymistä ja lisää tätä kautta syrjäytymisriskiä. On huomioimisen arvoista, että koulutusmahdollisuuksien laajentuessa ja opiskelun keston pidentyessä on samaan aikaan nuorisotyöttömyys lisääntynyt koko Euroopassa. (Järvinen & Vanttaja 2013, 510.)

Sukupolvi toisensa jälkeen on keskimäärin koulutetumpi kuin edellinen sukupolvi on ollut. Työnantajat palkkaavat useimmiten koulutetumman työntekijän kouluttamattomamman sijaan, vaikkei muodollisella koulutuksella olisi merkitystä työtehtävän kannalta. Vähitellen on tultu tilanteeseen, jossa koulutuksesta on tullut lähes välttämätön työn saannin kannalta. Korkea koulutus ei kuitenkaan ole tae työn saamiselle. (Vanttaja & Järvinen 2004, 472–473.)

On yleisesti tiedossa, että valmistumisen jälkeen työn saanti voi olla haastavaa. Tätä selitetään taantumaa seuranneella työpaikkojen vähenemisellä. Cordóvan määritelmän mukaiset normaalityöt, joissa työskennellään yhden työnantajan alaisena tämän tiloissa kokoaikaisesti vakinaisessa työsuhteessa, ovat saaneet rinnalleen epätyypillisiä töitä jotka poikkeavat normaalityöstä (Cordóva 1986, 642–643). Työkulttuuriin ovatkin vakiintuneet määräaikaiset työsuhteet. Määräaikaisten työsuhteiden ollessa lyhytjaksoisia ja katkonaisia puhutaan pätkätöistä. Näihin liitetään usein epävarmuus ja kiinnittymättömyys työmarkkinoilla (Järvinen & Vanttaja 2013, 510; Sutela & Vänskä & Notkela 2001, 11, 13).

Työttömyyden yhdeksi aiheuttajaksi voidaan nähdä käynnissä oleva rakennemuutos, joka johtuu muun muassa teknologian kehityksestä. Matalapalkkaisia töitä korvaantuu automaatiolla, kun taas korkean teknologisen tietotaidon omaavan työvoiman kysyntä on kasvanut. Vahvat työmarkkinasäätiöt ovat luoneet kulttuurin jonka seurauksena osaamistason työn kysynnän hiipumiseen on vastattu palkkajousten sijaan työttömyydellä. (Asplund & Kauhanen & Maliranta 2002, 19–23; Parpo 2007, 13, 16.)

Suomen korkeana pysyvän työttömyyden onkin tulkittu olevan ainakin osin seurausta palkkojen joustamattomuudesta erilaisiin markkinatilanteisiin. Talouden taantumaa voidaan nähdä vaikuttavan tämän ilmiön taustalla. Myös institutionaaliset rajoitteet, esimerkiksi työvoiman joustavaa käyttöä rajoittava lainsäädäntö, saattavat vaikuttaa korkeaan työttömyyteen. (Auvinen 2013, 4–6; Hietaniemi 2004, 1–2; Parpo 2007, 13, 16.)

Maailmantalouden kasvun painopisteen odotetaan siirtyvän suurelta osin vanhoista teollisuusmaista kehittyviin talousmaihiin, esimerkiksi Kiinaan. Tämä heijastuu myös yritysten investointipäätöksiin ja työpaikkojen tulevaan sijoittumiseen. (Kasvio & Räikkönen 2010, 5.) Globalisaatiokehitys on vauhdittanut käynnissä olevaa rakennemuutosta tältä osin.

Pääomaliikkeiden ja tavaroiden liikkumisen rajoittamisen purkaminen on tiukentanut kansainvälistä kilpailua. Osa yrityksistä on jo siirtänyt tuotannon ulkomaille, mikä vähentää työpaikkoja. Yleensä tällaiset menetetyt työpaikat sisältävät nimenomaan matalan koulutustason tehtäviä. (Auvinen 2013, 4–6; Hietaniemi 2004, 1–2; Parpo 2007, 13, 16.)

2.4 Työllistymisen mikrotason esteet

Mikrotason esteillä tarkoitetaan yksilöllisiä työllistymisen esteitä. Näitä ovat esimerkiksi yksilön kyvyt, ominaisuudet ja intressit toimia työmarkkinoilla. Vaikka suuri osa työttömistä toivoo työllistyvänsä, on osa työttömistä itse valinnut työttömyyden. Heillä ei ole intressejä toimia työmarkkinoilla. (Parpo 2007, 22.) Kari Hämäläinen (2013) kuitenkin huomauttaa, että pitkäaikaistyöttömien ensisijaiset työllistymisvaikeudet ovat usein muualla kuin työhalukkuudessa (mt., 184).

Parpon (2007) mukaan uusliberaali lähestymistapa kritisoi nykyistä mallia, jossa toimeentuloturva mahdollistaa työttömyyden valinnan (mt., 17). Uusliberalismi korostaa talouden ensisijaisuutta ja yksilön vastuuta (Juhila 2006, 69). Uusliberaalissa katsontakannassa on arvioitu, että toimeentulotuki luo riippuvuuskulttuuria jolle on ominaista toimeentuloturvan varassa eläminen, epäsosiaalisuus ja työttömyys. Toimeentuloturvaa kritisoidaan nimenomaan siihen liittyvistä kannustinloukuista. Työttömän näkökulmasta ei ole mielekasta tehdä töitä mikäli lähes saman tai jopa saman tulotason voi saavuttaa työttömänä toimeentuloturvan avulla. Tällöin vapaa-aikaakin jää enemmän. (Parpo 2007, 17–20; TEM Liite 2011, 13.)

Työmarkkinoilla toimimiseen tarvitaan tahdon lisäksi erilaisia ominaisuuksia ja kykyjä. Tärkeiksi ominaisuuksiksi ja kyvyiksi ovat Parpon (2007) mukaan nousseet ammattitaito, koulutus, työhistoria, terveys ja sosiaaliset suhteet, joihin yksilö voi ainakin pyrkiä vaikuttamaan itse. Hänen mukaansa sukupuoli, terveys, etnisyys, fyysinen kyvykkyys, ikä ja lahjakkuus ovat ominaisuuksia jotka voivat myös vaikuttaa työllistymiseen, mutta joihin yksilö ei voi joko ollenkaan tai juuri lainkaan vaikuttaa. (Mt., 17–20, 23.)

Työ- ja Elinkeinministeriön (2008) tekemässä selvityksessä työllistymisen esteinä yli puolella vaikeasti työllistettävistä (työttömistä työnhakijoista, jotka ovat saaneet työmarkkinatukea työttömyytensä perusteella vähintään 500 päivältä tai 500 päivää työttömyyspäivärahaa) nousivat esille vajaakuntoisuus, päihde- ja mielenterveysongelmat, sekä motivaation puute. Esiin nousivat myös erilaiset sosiaaliset ongelmat tai elämäntilanteen kriisit, heikkolahjaisuus, velkaongelmat ja läheisten hoitaminen. Lisäksi ikä ja eläke-hakuisuus olivat selvityksen mukaan esteitä työllistymiselle. Selvityksen perusteella noin neljäsosalla kaikista työttömistä on jokin työllistymistä haittaava este. (TEM Liite 2011, 6–7.)

Työttömyyden mikrotason esteiden voidaan nähdä olevan suurelta osin elämänhallinnallisia asioita. Syyt työttömyyden taustalla ovat kuitenkin moninaisia. Työttömyys voi olla yksilön valinta tai hän on voinut ajautua työttömäksi tahtomattaan. Mikro- ja makrotasojen esteet ovat yhteydessä toisiinsa, ja jokaisen työttömän taustalta löytyy useampia syitä työttömyyteen. Parhaassa tapauksessa yksilö pystyy paikantamaan syyn työttömyyteen, haluaa parantaa työllistymismahdollisuuksiaan, sekä saa mahdollisuuden siihen esimerkiksi pääsemällä koulutukseen.

3 AKTIVOINTIPOLITIIKALLA PITKÄAIKAISTYÖTÖMYYYTTÄ VASTAAN

3.1 Aktivointi ja sen keinot

Työllisyyden lisäämiseen ja työttömyyden vähentämiseen on pyritty passiivisen ja aktiivisen työvoimapolitiikan keinoin. Passiivisen työvoimapolitiikan lähtökohtana on tarjota työttömälle taloudellinen turva työttömyyden aikana lähes vastikkeetta. Työttömyysturvan maksamisen ohella työllistymistä on pyritty edistämään muun muassa julkisella työnvälityksellä sekä ammatinvalinnan ja urasuunnittelun palveluilla. (Ilmakunnas & Romppanen & Tuomala 2001, 3–6; Parpo 2007, 24–25.)

Passiivisen tuen lisäksi tarjotaan mahdollisuutta tai velvollisuutta osallistua erilaisiin aktivointitoimenpiteisiin, jotka parantavat yksilön työllistymismahdollisuuksia. (Ilmakunnas & Romppanen & Tuomala 2001, 3–6; Parpo 2007, 24–25). Sosiaaliavustuksien vastikkeellisuus erilaisiin toimenpiteisiin osallistumiseen on ollut vallitseva suuntaus 1990-luvulta lähtien. Kansainvälisesti käytetään termiä work fare. (Lødemel 2002, 11). Suomalaisittain kyse on aktiivisesta sosiaalipolitiikasta ja aktivoinnista.

Aktivoinnin ja work fare-mallien taustalla nähdään olevan uusliberalismin (Kananaja 2003, 184–189). Uusliberalismi korostaa talouden ensisijaisuutta ja ihmisten omaa vastuuta. Hyvinvointivaltion puuttuminen nähdään uusliberalismissa huonona asiana ja pahimmillaan sen ajatellaan luovan jopa kannustinloukkuja. (Juhila 2010, 69–71, Penna & O’Brien 2013.) Omalla työllä ansaittu vakuutuksiin perustuva sosiaaliturva koetaan hyväksytyimmäksi, kun taas tarveharkintainen sosiaalipu koetaan syrjäytyneille ”toisille” suunnatuksi. Yhteiskunnan rakenteisiin puuttumisen sijaan pyritään vastuuttamaan näitä toisia. Muun muassa tähän perustuu nykyisenlainen vahva kannustaminen työhön ja tätä kautta osaksi yhteiskuntaa. (Juhila 2010, 69–71.)

Rita Asplund esittää, että aktivointipolitiikan keinot voidaan jakaa kolmeen kategoriaan sen perusteella, mihin niillä pyritään vaikuttamaan yksilötasolla. Nämä kolme keinoa ovat julkinen työvoi-

mapalvelu, välittömään työllistymiseen avoimille työmarkkinoille tähtäävät toimenpiteet ja työmarkkinavalmiuksia edistävät aktivointitoimenpiteet. (Asplund 2009, 12–13.) Tutkielmani aiheeseen liittyen kohdistan huomioni nimenomaan työmarkkinavalmiuksia edistäviin aktivointitoimenpiteisiin.

Asplund huomauttaa, ettei näiden aktivointitoimenpiteiden tarkoitus ole aina ensisijaisesti välitön pääsy työmarkkinoille, vaan työuran edistäminen. Asplund kertoo näiden aktivointitoimenpiteiden kohdistuvan pääasiassa nuorille ja vaikeasti työllistettävälle työttömille. Tämän vuoksi ne ovat usein osa laajempaa palvelukokonaisuutta, jossa yhdistyvät niin sosiaalipoliittiset kuin työvoimapolitiittiset tavoitteet. (Asplund 2009, 12–13.)

Mika Ala-Kauhasen (2005, 42) mukaan aktiivoinnin taustalla on ajatus siitä, että elämänhallinta, työkyky, elämänlaatu ja aktiivisuus edistävät työmarkkinoille pääsyn mahdollisuuksia. Elsa Keskitalon ja Vappu Karjalaisen mukaan aktivointipolitiikassa on perimiltään kyse siitä, että työttömäksi jäänyt työttömyysturvaa tai toimeentulotukea saava henkilö palaisi mahdollisimman nopeasti takaisin palkkatyöhön. Tavoitteena on saada työttömät mahdollisimman nopeasti itsensä ja perheensä elättäviksi työssä käyviksi veronmaksajiksi. Työikäisen väestön aktiivisuutta lisäävän politiikan taustalla voidaankin nähdä olevan tarve hillitä valtion sosiaaliturvamenoja. (Keskitalo & Karjalainen 2013, 7–13.)

Työttömiä koskevat velvoitteet ovat vuosi vuodelta kiristyneet ja myös heikossa asemassa olevilta työttömiltä vaaditaan aktiivisuutta. Suomessa aktivointipolitiikka korostaa kuitenkin ihmisten oikeutta palveluihin ja tarjoaa positiivisia kannustimia. Tavoitteena on työttömien tukeminen ja heidän työllistymisedellytystensä parantaminen, sekä pyrkimys torjua syrjäytymistä. (Keskitalo & Karjalainen 2013, 7–13.)

Suomalaisen aktivointipolitiikan voidaan nähdä noudattavan Eurooppalaista inhimillisen pääoman kehittämistä korostavaa linjaa. Inhimillisen pääoman kehittämistä korostavaan linjaan viittaa myös se, että Suomessa kuten muissakin Pohjoismaissa ovat sosiaali- ja terveystaloudelliset palvelut tulleet osaksi aktivointia. Tarkoituksena on tarjota työttömille asiakaslähtöisesti moniammatillista tukea työllistymiseen. (Keskitalo & Karjalainen 2013, 7–13.)

Aktivoinnin keinoina on käytetty vuodesta 1998 työllistymissuunnitelmien ja vuodesta 2001 asti aktivointisuunnitelmien tekoa pitkään työttömänä olleille. Työllistymissuunnitelma tehdään Työ- ja elinkeinotoimiston edustajan ja asiakkaan kesken. Aktivointisuunnitelman tekoon osallistuu näiden lisäksi myös kunnan edustaja, joka usein on sosiaalityöntekijä. Koska työtön saa yhteiskunnalta väliaikaiseksi tuloksi tarkoitettua työttömyysturvaa tai viimesijaiseksi turvaksi tarkoitettua toimeentulotukea, odotetaan hänen edistävän omia työllistymismahdollisuuksiaan ja työn saantiaan osallistumalla aktivointitoimiin. Näitä aktivointitoimia ovat mm. koulutus, palkkatuetty työ, työkokeilu, sekä kuntouttava työtoiminta. Työllistymis- ja aktivointisuunnitelmissa sovitaan niistä toimenpiteistä, joista asiakas hyötyisi eniten pyrkiessään työllistymään. (Ala-Kauhaluoma & Keskitalo & Lindqvist & Parpo 2004, 21–23; Keskitalo & Karjalainen 2013, 7–13.)

Vuonna 2006 säädettiin niin sanottu työmarkkinatuen aktivointiehto, mikä tarkoittaa 500 päivää työmarkkinatukea saaneiden velvollisuutta osallistua aktivointitoimenpiteisiin. Viranomaisilla taas on velvollisuus tarjota joko töitä tai aktivointitoimenpiteitä pitkäaikaistyöttömälle. Mikäli työtön kieltäytyy hänen kanssaan sovituista tai muuten häntä velvoittavista aktivointitoimenpiteistä ilman hyväksyttyä syytä (muun muassa sairausloma), seurauksena voi olla sanktio kuten tuen alentaminen tai sen menetys määräajaksi. (Keskitalo & Karjalainen 2013, 8–9, 14; Tuloksellisuustarkastuskertomus 229/2011, 29.)

Ajan myötä aktiivisen työvoimapolitiikan keinojen kirjo on laajentunut ja sen painotukset ovat asteittain muuttuneet työmarkkinoiden tarpeiden mukaisesti. Aktivointia on jouduttu sopeuttamaan muuttuneisiin toimintaympäristöihin ja tilanteeseen jossa työttömyys on muodostunut entistä laajamittaisemmaksi ja pitkäkestoisemmaksi. (Parpo 2007, 24–25.)

Nykyisen kaltaiselle aktivoivalle sosiaalipolitiikalle on esitetty kritiikkiä. Matti Tuusa (2005) kertoo lisensiaatintyössään, että eniten kritiikkiä on tullut työvoiman kysyntään vaikuttavan politiikan laiminlyönnistä. Pelätään, että työttömiä käytetään ilmaistyövoimana, minkä vuoksi ei tarvita palkkattuja työntekijöitä. (Mt, 17.)

Vähätalo (2001) taas arvioi, että aktivoivissa workfare-malleissa työttömyys ja syrjäytyminen irrotetaan taloudellisista, väestöllisistä ja yhteiskuntarakenteellisista taustoista ja ilmiöistä. Tämän vuoksi ilmiöt saatetaan typistää yksilöiden työmoraalin ongelmiksi (mt., 206–207). Tuusa (2005) muistuttaa, että palkkatyön ulkopuolella on monia luonnollisia ja jopa välttämättömiä oloiloja ja

elämänvaiheita, joille workfare-mallien palkkatyö -keskeisyydestä ei löydy luontevaa sijaa (mt., 17).

3.2 Sosiaalinen kuntoutuksen kentällä

Kuntoutuksen toiminnan alueiksi on usein määritelty neljä kokonaisuutta, joita ovat lääkinnällinen, ammatillinen, sosiaalinen ja kasvatuksellinen kuntoutus. Sosiaalinen kuntoutus voidaan nähdä yhtenä näistä kuntoutuksen lajeista, tai vastaavasti kaikkia luonnehtivana kattokäsitteenä. Kattokäsitteenä näkeminen pohjaa siihen, että kaikki kuntoutus voidaan nähdä sosiaalisena. Kuntoutuksessa on aina mukana ainakin ammatilainen ja asiakas. Lisäksi kuntoutusta järjestetään yhä enenevässä määrin ryhmämuotoisena, koska se on taloudellisempaa kuin yksilöllinen kuntoutus. (Vilkkumaa 2012, 28, 34.)

Lääkinnällinen kuntoutus perustuu lääketieteelliseen tutkimukseen ja siinä pyritään erilaisin toimenpitein parantamaan yksilön fyysistä ja psyykkistä toimintakykyä. Tämän vuoksi lääkinnällisen kuntoutuksen rinnalle on noussut käsite toimintakykykuntoutus. Ammatilliseksi kuntoutukseksi voidaan laskea kaikki se toiminta, joka pyrkii parantamaan yksilön mahdollisuuksia pysyä työssä tai palata siihen. Kasvatuksellisen kuntoutuksen katsotaan viittaavan vammaisen tai vajaakuntoisen yksilön kasvatukseen ja koulutukseen sekä niiden edellyttämiin erityisjärjestelyihin. Tässä tutkielmassa painotus on sosiaalisessa kuntoutuksessa, jonka tiivistetysti voidaan kuvailla pyrkivän sosiaalisen toimintakyvyn parantumiseen. Vaikka näiden neljän kuntoutuksen toiminta-alueen toimenpiteet ja tavoitteet painottuvat hieman eri tavoilla, ovat ne kuitenkin osittain päällekkäisiä ja kokonaisvaltaisessa kuntoutuksessa pyritään huomioimaan kaikki osa-alueet samanaikaisesti. (Järvikoski & Härkäpää 2011, 20–11; Järvikoski 2013, 42–49.)

Sosiaaliselle kuntoutukselle ei ole olemassa kattavaa ja tyhjentävää käsitteenmäärittystä. Tea Haimi ja Jaana Hurme (2007, 41) pohtivat käsitteen määrittelyn puutteen johtuvan siitä, että sosiaalista kuntoutusta määritellään usein käytännön kautta. Sekä käytännön, että teorian tasolla esiintyvä sosiaalisen kuntoutuksen epämääräisyys on heidän mukaansa haitannut toiminnan kehitystä. He epäi-

levät sillä olleen vaikutusta sosiaalisen kuntoutuksen arvostukseen tai pikemminkin sen puutteeseen. Sosiaalista kuntoutusta on kuitenkin määritelty eri yhteyksissä ainakin 1960 -luvun alusta lähtien (mm. Kesä & Kinnunen & Ala-Kauhaluoma & Laiho & Muller & Joutsen 2013, 6; Karjalainen & Rajavaara 2012, 3).

Haimi ja Hurme tuovat pro gradussaan (2007) esiin, että 1983 Tampereella pidetyssä sosiaalisen kuntoutuksen seminaarissa luotiin seuraavanlainen määritelmä: ”Sosiaalinen kuntoutus on prosessi, jonka tavoitteena on sosiaalisen toimintakyvyn saavuttaminen. Tällä tarkoitetaan henkilön kykyä selviytyä erilaisista sosiaalisista tilanteista, toimia erilaisten yhteisöjen jäsenenä ja oikeutta saavuttaa paras mahdollinen osallistuminen yhteiskuntaan. Sosiaalinen kuntoutus liittää yhteen sosiaaliset oikeudet, velvollisuudet ja vastuun.” (Rissanen 1983 ref. Haimi & Hurme 2007, 50.)

Kuntoutusportti.fi (2013) sivustolla pysytään samoilla linjoilla. Siellä kerrotaan sosiaalisen kuntoutuksen tukevan syrjäytyneitä henkilöitä palaamaan yhteiskunnalliseen osallisuuteen tukemalla sosiaalista toimintakykyä ja sosiaalisen vuorovaikutuksen edellytyksiä. (Mt.) Vilkkumaa (2012) tiivistää sosiaalisen kuntoutuksen tavoitteet mielestäni hienosti. Hänen mukaansa sosiaalisen kuntoutuksen pyrkimyksenä on katkaista syrjäytymisen kierre ja etsiä uusia väyliä paremmalle elämälle. (Mt., 36.)

Hinkka, Koivisto ja Haverinen (2006) kertovat kartoittavassa kirjallisuuskatsauksessaan sosiaalisen kuntoutuksen työmuodoista ja niiden vaikutuksista, että sosiaalisen kuntoutuksen asiakkaita pyritään motivoimaan ja tukemaan luomalla inhimillinen, mahdollisimman pitkäkestoinen suhde asiakkaiden ja työntekijöiden välille. Asiakkaiden vapaaehtoinen osallistuminen, sitoutuminen ja heidän tarpeistaan liikkeelle lähteminen nousivat keskeisiksi sosiaalisen kuntoutumisen onnistumisen lähtökohdiksi. Tavoitteena sosiaalisessa kuntoutuksessa on Hinkan, Koiviston ja Haverisen mukaansa usein voimaantumisprosessin liikkeellelähtö ja eteneminen, sekä asiakkaan toivon ja positiivisen mielialan ylläpitäminen. (Mt., 37.)

Tarkan käsitteen määrittelyn puuttumisen vuoksi sosiaalinen kuntoutus jättää terminä tilaa monenlaiselle toiminnalle, jonka nähdään edistävän ihmisen toimintamahdollisuuksia yhteiskunnassa. Sosiaalihuoltolakiin on tehty uudistusta ja sen myötä sosiaalinen kuntoutus on saamassa ensimmäisen kerran lainmukaisen määritelmän. Tasavallan presidentti hyväksyi uuden sosiaalihuoltolain

30.12.2014 ja sen on tarkoitus astua voimaan asteittain vuosien 2015 ja 2016 aikana. (STM:n internetsivut.)

Sosiaalihuoltolain uudistuksen on sen valmisteluvaiheessa arvioitu tulevan selkiyttämään sosiaalisen kuntoutuksen asemaa kuntoutuskokonaisuudessa. Lakiehdotuksen mukaan sosiaalista kuntoutusta järjestettäisiin toimintakyvyn ylläpitämiseksi, syrjäytymisen torjumiseksi, lähisuhde- ja perheväkivallan avuksi ja tueksi äkillisiin kriisitilanteisiin. (Kesä, ym. 2013, 6; Palola 2012, 31–32).

Nämä arviot ovat olleet oikeansuuntaisia. Asetetussa sosiaalihuoltolaissa sosiaalinen kuntoutus määritellään lyhyesti ”sosiaalityön ja sosiaaliohjauksen keinoin annettavaksi tehostetuksi tueksi sosiaalisen toimintakyvyn vahvistamiseksi, syrjäytymisen torjumiseksi ja osallisuuden edistämiseksi” (Sosiaalihuoltolaki 17 §). Sosiaalisesta kuntoutuksesta osana palvelujärjestelmää on ollut tarvetta säätää laissa päällekkäisen toiminnan järjestämisen välttämiseksi. Hallituksen esityksessä uudesta sosiaalihuoltolaista kuntoutusjärjestelmä jäsennetään virallisesti lääkinnällisen, ammatillisen, sosiaalisen ja kasvatuksellisen kuntoutuksen toimialueiksi (HE164/2014 vp, 33; vrt. esim. Järviö & Härkönen 2011, 20–11).

Hallituksen esityksessä kerrotaan, että kuntoutuksen sosiaalinen puoli on vahvistunut aktiivisen sosiaalipolitiikan, sekä vaikeasti työllistettävien työtoiminnan ja aikuissosiaalityön kehittämisen myötä 1990-luvulta lähtien. Esityksen mukaan sosiaalisen kuntoutuksen merkitys syrjäytymisvaarassa olevien tai jo syrjäytyneiden sosiaalisen osallisuuden tukemisessa on korostunut. Esityksessä lähestytäänkin sosiaalista kuntoutusta mielestäni vahvasti aktivointipolitiikan näkökulmasta. Sillä kerrotaan nykyään pyrittävän useimmiten sosiaalihuollon asiakkaiden työmarkkinavalmiuksien edistämiseen ja elämänhallinnan lisäämiseen, tai toimintakyvyn ja elämänhallinnan ylläpitoon silloin, kun työllistyminen avoimille työmarkkinoille ei ole mahdollista. Pitkään jatkuneen työttömyyden seurauksien lisäksi ehdotuksessa kehoitetaan huomioimaan myös ”hahmotus- ja oppimishäiriöt, vammaisuudesta sekä mielenterveys- ja käyttäytymishäiriöistä johtuvat sosiaalisen kuntoutuksen tarpeet sekä väkivaltakokemukset”. (HE 164/2014 vp, 33–34, 111.)

Uuden sosiaalihuoltolain lisäksi jotkin sosiaalisen kuntoutuksen palvelut nojaavat lakiin kuntouttavasta työtoiminnasta. Sosiaalisen ja ammatillisen kuntoutuksen välimaastoon luettavissa oleva kuntouttava työtoiminta on sosiaalisesta kuntoutuksesta poiketen tarkasti määritelty käsite. Laki kuntouttavasta työtoiminnasta (2.3.2001/189, 2 §) määrittelee kuntouttavan työtoiminnan olevan

”kunnan järjestämää toimintaa, jonka tarkoitus on parantaa henkilön elämänhallintaa sekä luoda edellytyksiä työllistymiselle, ja jossa ei synny virkasuhdetta eikä työsuhdetta henkilön ja toimintaa järjestävän tai toteuttavan tahon välille”.

Kuntouttavan työtoiminnan toteuttamisesta Laissa kuntouttavasta työtoiminnasta määritetään pykälässä 13, että kuntouttavaa työtoimintaa järjestetään 3-24 kuukauden mittaisissa jaksoissa kerrallaan yhdestä viiteen päivään viikossa vähintään neljä tuntia päivässä. Kuntouttava työtoiminta tulee sovittaa henkilön työ- ja toimintakyvyn mukaisesti niin, että se on työmarkkinoille pääsyn kannalta mielekästä. Pykälässä 6 kuntouttavan työtoiminnan järjestämisen kerrotaan olevan kunnan vastuulla. Kunta ei saa hankkia kuntouttavaa työtoimintaa yritykseltä, mutta esimerkiksi järjestöiltä, toiselta kunnalta tai säätiöiltä on luvallista kirjallisen sopimuksen mukaisesti hankkia kuntouttavaa työtoimintaa. Kuntouttavan työtoiminnan järjestämistavasta huolimatta kunnalla on vastuu siitä, että toiminta järjestetään Lain kuntouttavasta työtoiminnasta mukaisesti ja aktivointisuunnitelmassa määritellyllä tavalla. (Laki kuntouttavasta työtoiminnasta 2.3.2011/189.)

Tampereen mallin mukainen sosiaalinen kuntoutus on yksi kuntouttavan työtoiminnan lain mukaisesti toteutettava aktivointitoimenpide. Se on Tampereen aikuissosiaalityön järjestämää ryhmätoimintaa pitkäaikaistyöttömille, jota on toteutettu syksystä 2012 lähtien. Sosiaalisen kuntoutuksen ryhmätoiminta sijoittuu Tampereella sosiaalipalveluiden ja työllisyyspalveluiden välimaastoon. Kyseessä on uudenlainen palvelu pitkäaikaistyöttömille. Tämän vuoksi muualla Suomessa puhutaan Tampereen mallista.

Aikuissosiaalityön asemalla sosiaalisen kuntoutuksen parissa työskentelee Tampereella kuusi sosiaalityöntekijää, kaksi sosiaaliohjaajaa ja toimistotyöntekijä. Sosiaalisen kuntoutuksen ryhmiä järjestetään eri puolilla Tamperetta niin omatuotantona kuin ostopalveluna kuudelta eri järjestöltä. Järjestöt on valittu kilpailutuksen kautta.

Etusijalla ovat yli 500 päivää työttömänä olleet yli 25 -vuotiaat henkilöt. Jos ryhmissä on tilaa, voidaan niihin ottaa mukaan alle 500 päivää työttömänä olleita ja alle 25 – vuotiaita nuoria. Ryhmiin osallistuminen on vapaaehtoista ja lähtee asiakkaan omasta motivaatiosta, sekä halusta päästä toimintaan mukaan.

Asiakkaille tehdään ennen ryhmään osallistumista aktivointisuunnitelma. Aktivointisuunnitelman teon jälkeen Työ- ja Elinkeinotoimisto voi antaa sanktioita, jos asiakas keskeyttää ryhmän ilman hyväksyttyä syytä tai hänelle tulee paljon poissaoloja (Keskitalo & Karjalainen 2013, 9). Voidaan-kin ajatella, että päätös sosiaaliseen kuntoutukseen osallistumisesta on vapaaehtoista, mutta sitoututtuaan ja aktivointisuunnitelman allekirjoitettuaan palvelusta tulee velvoittavaa työllistymistä edistävää toimintaa.

Tämä on harvinainen lähtökohta. Yleensä aktivointisuunnitelma tehdään ensin ja siinä neuvotellaan, mihin toimenpiteisiin asiakas osallistuu. Tampereen sosiaalisessa kuntoutuksessa sovitaan ensin toimenpiteestä ja tämän jälkeen käydään tekemässä aktivointisuunnitelma toimintaan sitoutumisen sopimukseksi. Asiakkaan tilanne on jo aktivointisuunnitelman teko tilanteeseen mennessä kartoitettu ja aktivointisuunnitelman teko näyttäytyykin lähinnä virallisten papereiden hoitamisena.

Asiakas saa ryhmän ajalta kulukorvauksena työmatkakortin lain kuntouttavasta työtoiminnasta mukaisesti (2.3.2001/189). Lisäksi asiakkaat saavat jokaiselta läsnäolokerralta yhdeksän euron kulukorvauksen ja ne joille on tehty aktivointisuunnitelma saavat työttömyysetuuden koko kolmen kuukauden ajalta, vaikka heillä muutoin olisi jokin este työttömyysetuuden maksamisessa, esimerkiksi kolmen kuukauden työssäoloehto. Sosiaalisen kuntoutuksen ryhmään osallistuminen myös purkaa muun muassa työssäoloehto. (Kesä ym. 2013, 82–84.) Asiakkaille tarjotaan jokaisella ryhmäkerrolla aamukahvi ja lounas. Nämä edut houkuttelevat asiakasta osallistumaan ryhmään tekemällä sen pitkäaikaistyöttömille taloudellisesti kannattavaksi.

Kuhunkin ryhmään otetaan noin 12 henkeä. Sosiaalityöntekijä sopii alkukartoitustapaamisella asiakkaan kanssa, missä ryhmässä tämä aloittaa (kts. asiakasprosessista tarkemmin Liite 1). Ryhmät kokoontuvat kolmen kuukauden ajan kerran viikossa, neljä tuntia kerrallaan. Ryhmien tarkoituksena on tarjota tukea elämänhallintaan ja mahdollistaa vertaistuki.

Ryhmissä jaetaan lisäksi tietoa työllistymis- ja kouluttautumisvaihtoehtoista, sekä Tampereen kaupungin ja TE-toimiston järjestämistä työttömille tarkoitetuista palveluista. Ryhmäkerroilla voidaan tehdä yhdessä ruokaa, tutustua erilaisiin harrastusmahdollisuuksiin ja vahvistaa arjen sujumista. Ryhmän aikana suunnitellaan jokaisen asiakkaan kanssa yksilöllinen reitti kohti työtä tai koulutusta. (Kesä ym. 2013, 82–84.)

Sosiaalisen kuntoutuksen ryhmiä alkaa viikoittain ja niitä on profiloitu eri tarpeisiin. Ryhmiä on profiloitu esimerkiksi nuorille (alle 30 -vuotiaat), senioreille (yli 50 -vuotiaat), päihdekuntoutujille ja mielenterveyskuntoutujille. Lisäksi on ATK-ryhmiä, joissa harjoitellaan tietokoneen käyttöä ja sähköistä asiointia.

3.3 Aktivoinnin yksilötason vaikutuksista

Aktivointitoimenpiteissä on usein sosiaalisen kuntoutuksen piirteitä ja sosiaalisen kuntoutuksen yhtenä tarkoituksena on monesti aktivointi. Sosiaalista kuntoutusta ja muita aktivointitoimenpiteitä yhdistää myös se, että niitä toteutetaan monella eri tavalla. Tämän vuoksi niitä on tutkittu erilaisin menetelmin ja erilaisista lähtökohdista käsin, mikä vaikeuttaa tuloksien vertailua. Tutustumistani aineistoista tutkimuksien lisäksi suuri osa oli erilaisia raportteja ja selvityksiä. Uskon tämän johtuvan siitä, että monet aktiivitoimenpiteet sosiaalinen kuntoutus mukaan lukien ovat projekteja tai toimintamalleja, joiden vaikuttavuutta ja toteutumista seurataan raportteja ja selvityksiä tekemällä. Nämä haasteet huomioon ottaen kokoon tuloksia aktivointitoimenpiteistä sosiaalisen kuntoutuksen erikseen esille nostaa. Huomioitavaa on, että kaikki sosiaalisen kuntoutuksen toimet jotka nostan esille, eivät ole vaatineet asiakkailta aktivointisuunnitelman tekoa.

Aktivointisuunnitelman tehneiden pitkäaikaistyöttömien on tutkittu työllistyvän tai osallistuvan aktivointitoimenpiteisiin miltei kaksi kertaa todennäköisemmin, kuin aktivointisuunnitelmaan osallistumattomien pitkäaikaistyöttömien (Ala-Kauhaluoma 2005, 48). Tämä tukee oletusta siitä, että aktivointisuunnitelman teko vaikuttaa positiivisesti yksilön aktivoitumiseen kohti työmarkkinoita. Hämäläinen (2013) nostaa kuitenkin esille, että aktivointiudistuksen vaikutusta pitkäaikais-työttömyyden vähentymiseen on syytä epäillä. Hänen mukaansa vähentyminen on voinut johtua muista tekijöistä, kuin 2006 tulleesta työmarkkinatuen aktivointiehdosta. (Mt., 184.)

Ala-Kauhaluoma, Keskitalo, Lindqvist ja Parpo (2004) ovat tutkineet kuntouttava työtoiminta lain sisältöä ja vaikuttavuutta. Heidän tulostensa mukaan aktivointisuunnitelmaan osallistuneista puolella työttömyys loppui 6-8 kuukauden seurantajakson aikana. Avoimille työmarkkinoille työllistyi

kuitenkin vain 8 prosenttia. 19 prosenttia työllistyi tuetusti ja loput 23 prosenttia sijoittui muihin aktiivitoimenpiteisiin, esimerkiksi kuntouttavaan työtoimintaan. (Mt., 147.)

Aktivointisuunnitelmaan osallistuneista melkein puolet koki, että sovitut toimenpiteet olivat toteutuneet melko hyvin tai erittäin hyvin. Toinen puoli vastaajista taas arvioi, että sovitut toimenpiteet olivat toteutuneet melko huonosti tai erittäin huonosti. (Ala-Kauhaluoma ym. 2004, 138–139.) Vastaukset olivat kaksijakoisia ja mielestäni on huolestuttavaa, että noin puolet eivät kokeneet aktivointisuunnitelman toteutuneen, ainakaan kovin hyvin.

Samaan tapaan lähes puoliksi jakautuivat kokemukset siitä, saiko aktivointisuunnitelman avulla mielekästä tekemistä ja oliko suunnitelman teko hyödyllinen ja tärkeä väline työelämässä eteenpäin pääsemiseksi. Huomioitavaa oli, että ne jotka kokivat aktivointisuunnitelman hyödylliseksi, olivat onnistuneet sijoittumaan seuranta-aikana toimenpiteeseen tai työhön. Vastaavasti tyytymättömiä olivat ne, joiden työttömyys edelleen jatkui. (Ala-Kauhaluoma ym. 2004, 139–141.)

Tulokset näyttävät paremmalta niiden kohdalla, keiden aktivointisuunnitelmassa on sovittuna toimenpiteenä osallistuminen nimenomaan kuntouttavaan työtoimintaan. Heistä 73 prosenttia koki kuntouttavan työtoiminnan jakson olleen joko erittäin hyödyllinen tai melko hyödyllinen. 73 prosenttia myös katsoi, ettei kuntouttavaan työtoimintaan liittynyt mitään ongelmia. (Ala-Kauhaluoma ym. 2004, 142–143.)

Näistä tuloksista huolimatta Ala-Kauhaluoma, Keskitalo, Lindqvist ja Parpo (2004) nostavat esiin, että aktivointisuunnitelmaan osallistuminen ei merkittävästi edistä työkykyä. Aktiivitoimenpiteet kuitenkin ylläpitävät työkykyä ja ennaltaehkäisevät sen laskemista. Lisäksi tutkimuksessa nousee esiin, että aktiivitoimenpiteisiin osallistuneilla on suurempi todennäköisyys saavuttaa hyvä elämänlaatu kuin työttömänä pysyneillä. (Mt. 2004, 156, 168–178.)

Aktivoinnin vaikutuksia on tutkittu lähinnä työllistymisen näkökulmasta. Aktiivitoimenpiteiden arvioinnissa tuodaan usein esille, että vaikeasti työllistettävien kohdalla näillä toimilla ei ole vahvoja työllisyysvaikutuksia, koska osallistujat ovat monine ongelmineen niin kaukana avoimilta työmarkkinoilta. Usein näissä arvioinneissa nousevat esille aktiivitoimenpiteiden hyvinvointivaikutukset, vaikkeivat ne ole varsinaisesti olleet arvioinnin kohteena. (Osallistava sosiaaliturva 2015,

40.) Tuloksia on muun muassa siitä, että aktivoinnin avulla voidaan vahvistaa tunnetta elämänhallinnasta ja hyvinvoinnista (esim. Vastamäki 2009; Korpi 1997). Varsinaista aktivointitoimenpiteiden hyvinvointivaikutuksiin kohdentuvaa tutkimusta on kuitenkin suhteellisen vähän (Osallistava sosiaaliturva 2015, 40).

Valtiontalouden tarkastusviraston tuloksellisuustarkastuskertomus 229/2011 on yksi harvoista teoksista, joissa vedetään yhteen aktiivitoimenpiteistä tehtyjä tutkimuksia nimenomaan hyvinvointinäkökulmasta. Yhteenveto tukee oletusta hyvinvointivaikutuksista. Toimenpiteisiin osallistuminen lisää fyysistä, psyykkistä ja sosiaalista hyvinvointia. Osallistujien elämänhallinta paranee, mikä ilmenee mm. voimaantumisen tunteina, vastuunottona omasta elämästä ja päivärytmin löytymisenä. Nämä ylläpitävät työ- ja toimintakykyä. Osallistujien työmarkkina- ja valmiudet paranevat tai ainakin säilyvät. Työtoiveet ja käsitykset omista työtaidoista selkiytyvät. Näiden myötä työmotivaatio ja itsetunto kohenevat. Sosiaaliset suhteet lisääntyvät ja eristyneisyys vähenee. Lisäksi hyvinvointia lisää ainakin väliaikainen taloudellisen tilanteen paraneminen. (Tuloksellisuustarkastuskertomus 229/2011, 44–47.)

Samansuuntaisia tuloksia on saatu Työ- ja Elinkeinoministeriön selvityksessä nimeltä Kuntouttavan työtoiminnan taloudelliset vaikutukset kunnille vuonna 2006. Selvityksessä tuodaan esille, että kuntouttavaan työtoimintaan osallistuminen on monilla parantanut ainakin jonkin verran oman elämäntilanteen hallintaa, sekä valmiuksia osallistua työvoimapolitiittisiin toimenpiteisiin kuten esimerkiksi työkokeiluun. Vastaajien kommenteista nousi esiin, että päihdeongelmat olivat vähentyneet työtoiminnan aikana, päivärytmi ja käsitykset työelämän vaatimuksista olivat selkiytyneet. Piilossa olleet mielenterveys- ja päihdeongelmat olivat nousseet esiin ja niihin voitiin puuttua. Kaiken kaikkiaan toiminnan koettiin aktivoivan, parantavan syrjäytymiskiarteessä olevan asiakkaan elämänlaatua ja nostaneen itsetuntoa. (Kallio & Meklin & Tammi 2008, 50–52.)

Andersenin (2008) tutkimuksen mukaan aktiivitoimenpiteissä olevien koettu hyvinvointi oli korkeampi kuin niillä työttömillä, jotka eivät olleet aktiivitoimenpiteissä. Hyvinvoinnin ulottuvuuksina tutkimuksessa oli huomioitu muun muassa keskittymiskyky, unettomuus, arkipäivän toimista huolehtiminen, itsetunto ja onnellisuus. Ero koetussa hyvinvoinnissa säilyi toimenpiteen päättymisen jälkeenkin, mutta hiipui noin vuoden sisällä. (Mt.)

Breidahlin ja Clementin (2010) syrjäytymisen näkökulmasta tehdyn tutkimuksen mukaan aktivointiin osallistuneet kokivat aktivoinnin vaikutuksen itsetuntoonsa melko ristiriitaisesti; osa koki aktivoinnin vahvistaneen itsetuntoaan, osa ei nähnyt sillä olleen vaikutusta ja osa koki aktivoinnin vaikuttaneen jopa haitallisesti heidän itsetuntoonsa. (Mt.) Myös Paltamon työllisyyskokeiluun työllistetyillä oli samansuuntaisia kokemuksia. Palautekyselyyn vastanneista reilu 40 % oli samaa mieltä väittämän ”Itseluottamukseni on lisääntynyt” kanssa, reilu kolmannes (37 %) ei osannut sanoa ja noin joka viides (21 %) oli eri mieltä. (Kokko ym. 2013.)

Edellä esittelemieni tulosten valossa aktiivitoimenpiteiden ja niistä esimerkiksi nostetun kuntouttavan työtoiminnan voidaan nähdä lisäävän hyvinvointivaikutuksia ja poistavan työllistymisen esteitä. Sosiaalisen kuntoutuksen ei kuitenkaan voida työvoimapoliittisista lähtökohdista katsottuna aiempien tutkimuksien valossa nähdä edistävän huomattavasti avoimille työmarkkinoille pääsyä. Sosiaalisen kuntoutuksen on tutkittu toimivan ennemmin elämänhallintaa lisäävänä ja muutoksen alkuun panevana toimenä, joka tätä kautta auttaa polulle kohti työllistymistä. Aiemmissa tutkimuksissa onkin noussut selkeästi esiin, että sosiaalisen kuntoutuksen avulla voidaan vaikuttaa positiivisesti asiakkaan elämänhallintaan ja valtaistumisen kokemuksiin. (Mm. Hämäläinen & Tuomala 2006; Sepponen 1996; Suikkanen & Martti & Linnakangas 2004; Tyni 2000.)

Moni sosiaalisen kuntoutuksen toiminta on yksilötasoisista, mutta ryhmämuotoisesta työllistymistä edistämään pyrkivästä sosiaalisesta kuntoutuksesta hyvä esimerkki on Pyörre – projekti. Se oli Helsingin kaupungin Läntisen sosiaalikeskuksen aikuissosiaalityössä 1.5.2002–1.5.2014 toteutettu projekti. Idea projektiin syntyi kun alettiin miettiä millaisia palveluja sosiaalitoimella on tarjota pitkäaikaistyöttömille jotka eivät pärjää kuntouttavassa työtoiminnassa, mutta jotka eivät ole vielä ohjattavissa eläkkeelle. Vuonna 2003 työmallia toteutettiin järjestämällä eri ikäryhmille yhteensä neljä noin kuuden viikon pituista sosiaalisen kuntoutuksen jaksoa, eli Pyörre-kurssia. Keskeinen toiminnan menetelmä oli ryhmämuotoinen kuntouttava sosiaalityö. Projektin tavoitteena olikin vakiinnuttaa toiminnallisuus aikuissosiaalityön menetelmäksi ja tuoda vertaisryhmätyöskentely yksilötyön rinnalle. Asiakasnäkökulmasta tavoitteeksi oli asetettu arkielämää koskehtavan muutoksen aikaansaaminen ja toimintakyvyn vahvistaminen muutoksen ylläpitämiseksi. (Kuusela & Kvik 2004, 1-3.)

Pyörre -projektin selvitystyössä Kuusela ja Kvik (2004) tuovat esiin, että ryhmään osallistuminen antoi asiakkaille monia positiivisia kokemuksia. He kertovat asiakkaiden toiminnan areenan laajentuneen ja toiminnan monipuolistuneen ryhmän käymisen myötä. Asiakkaiden sosiaaliset vuorovaikutustaidot paranivat. Ryhmä antoi mahdollisuuden testata omia voimavaroja ja antoi itseluottamusta. Lisäksi asiakkaat kokivat omaksuneensa uusia tietoa ja taitoja. (Mt., 44–52)

Pyörre -projektin selvitystyössä tuodaan esille positiiviseksi koettu päivärytmistä kiinni saaminen. Jokaiselle asiakkaalle laadittiin jatkosuunnitelma ja arkirytmistä kiinni saaminen edesauttoi sen tekemistä. Joillakin asiakkailla ryhmän käynti vahvisti jo olemassa olevia suunnitelmia, joidenkin kohdalla jatko taas ei vielä selvinnyt. Kaikille ryhmäläisille ei voitu laatia jatkosuunnitelmaa päihde- tai mielenterveysongelmien vuoksi. Näiden asiakkaiden tavoitteena oli käydä ryhmä mahdollisimman vähin poissaoloin ja tätä kautta saada osallistumisen kokemus. Pyörre -projektin asiakkaat kertoivat positiivisena kokemuksena ryhmästä sen, että siellä saatu tieto laittoi ajattelemaan omaa mielenterveyttä ja suhdetta päihteisiin. (Kuusela & Kvik 2004, 47–48.)

Pyörre – projektin tuottamista positiivisista muutoksista voidaan tiivistää seuraavaa; Asiakkaat saivat vuorokausirytmistä kiinni, jatkosuunnitelmat saattoivat selkiytyä, sosiaaliset vuorovaikutustaidot paranivat, itseluottamus kasvoi ja toiminnan areena laajeni. Asiakkaat saivat paljon tietoa, jonka pohjalta miettiä asioita uusista näkökulmista ja taitoja tehdä asioita joita eivät ennen osanneet. Lisäksi he saivat itseluottamusta jatkaa eteenpäin. (Kuusela & Kvik 2004.)

Edellä mainitut positiiviset vaikutukset asiakkaiden elämissä voidaan nähdä työllistymistä edistävinä. Työtä kohti pyrittäessä tarvitaan itseluottamusta, sekä tietoa ja taitoa hakea työ- tai koulutuspaikkaa. Työelämässä sosiaaliset vuorovaikutustaidot ovat eduksi ja vuorokausirytmisissä pysyminen tukee työssäkäyntiä. Työelämässä on välttämätöntä olla päihteetön työaikana ja mielenterveysongelmien hoidon täytyy olla sillä tasolla, että ihminen pystyy hoitamaan työtehtävänsä.

4 TUTKIELMAN TOTEUTUS

4.1 Tutkimustehtävä

Tutkimuksen tavoitteena on arvioida sosiaalista kuntoutusta työllistymistä edistävänä aktivointitoimenpiteenä paikantuen Tampereen aikuissosiaalityön järjestämään sosiaaliseen kuntoutukseen. Pyrin selvittämään millaisia aktivoivia vaikutuksia osallistujat tuovat esiin vastatessaan palautekyselyyn ja onko osallistumisesta seurannut muutosta heidän tilanteessaan. Tarkemmin sanottuna pyrin arvioimaan sosiaalisen kuntoutuksen yksilötason vaikutuksia.

Minua kiinnostaa, millaisia työllistymistä ja toimintakykyä edistäviä asioita asiakkaat arvioivat sosiaalisen kuntoutuksen ryhmästä saaneensa ja kuinka yleisiä kyseiset arviot ovat. Lisäksi tutkin uskovatko vastaajat ryhmän käynnin muuttaneen tilannettaan työllistymisen tai koulutukseen pääsemisen, sekä elämänhallinnan suhteen. Koska sosiaalinen kuntoutus on työllistymistä edistävä aktivointitoimenpide, pyrin selvittämään miten paljon siihen osallistuminen selittää ryhmän aikana mahdollisesti koettua työllistymistilanteen muutosta.

Näiden asioiden pohjalta arvioin sosiaalista kuntoutusta aktivointitoimenpiteenä. Keskityn arvioinnissa nimenomaan Tampereen mallin mukaiseen sosiaaliseen kuntoutukseen verraten saamiani tuloksia aiempiin aktivointitoimenpiteiden raportoituihin vaikutuksiin. Teen tämän kolmen tutkimuskysymyksen kautta:

1. Mitä vaikutuksia sosiaaliseen kuntoutukseen osallistumisella on?

Tähän kysymykseen vastaan seuraavien tarkentavien kysymysten avulla:

- Mitä työllistymistä edistäviä ja toimintakykyä lisääviä asioita vastauksista nousi esiin ja kuinka paljon?*
- Mitä muutosta ja missä määrin osallistumisesta on seurannut?*

- Arvioivatko vastaajat tilanteensa elämönhallinnan ja työllistymisen tai koulutuksen suhteen muuttuneen ryhmän aikana ja mihin suuntaan?

2. Miten osallistuminen sosiaaliseen kuntoutukseen selittää ryhmän aikana koettua työllistymistilanteen muutosta?

Koen aiheeni tärkeäksi tutkia, koska aktivointipolitiikka ja pitkäaikaistyöttömyyden ehkäisy ovat keskeisiä teemoja yhteiskunnallisessa keskustelussa taantuman jälkeisenä aikana. Aktivointitoimenpiteiden vaikutuksista on tehty jonkin verran tutkimusta, mutta enemmän selvityksiä ja raportteja. Tämä johtuu siitä, että monet pitkäaikaistyöttömille suunnatut aktivointitoimenpiteet ovat projekteja tai hankkeita, joita arvioidaan raporttien ja selvityksien muodossa. Tämän tutkielman kautta pyrin tuomaan yhteiskunnalliseen keskusteluun tietoa ajankohtaisesta aiheesta.

Pyrin tarkastelemaan tutkimuskysymyksiäni mahdollisimman yleistettävästi. Tämän vuoksi en tarkastele aineistoa vastaajien demografisia tietoja vasten, vaikka esimerkiksi ikä tai sukupuoli voivat vaikuttaa annettuihin vastauksiin. Olenkin rajannut vastaajien demografiset tiedot analyysin ulkopuolelle, sillä en koe niiden olevan olennaisia tutkimuskysymysteni kannalta.

4.2 Vaikuttavuuden arviointi tutkimuksen lähtökohtana

Arviointia on kaikkialla. Tieteellinen arviointi eroaa arkipäiväisestä arviointi termistä siinä, että se on systemaattiseen, luotettavaan, empiiriseen aineistoon perustuvaa toiminnan tai intervention arvon määrittelyä (Paasio 2003, 3). Käytännössä arviointi kytkeytyy erilaisiin toiminnan kehittämisen muotoihin. Toiminta tuottaa arvioitavan kohteen, jota arvioinnin avulla tarkastellaan (Pressman & Wildavsky 1984, xv; ref.. Virtanen 2007).

Virtanen muistuttaa, että arviointi ei ole arvostelua. Arviointi tuottaa hänen mukaansa havaintoja, johtopäätöksiä ja kehittämissuosituksia arvioitavan kohteen vahvuuksista ja parantamisalueista. Sen tehtävä ei ole luoda puutelistaa. (Virtanen, 2007.)

Arvioinnin yleistymiseen liittyen voidaan 2000-luvulla puhua näyttöön perustuvasta julkisesta toiminnasta. Ajatellaan, että julkisella tai julkisesti rahoitetulla toiminnalla on tilintekovastuu vaikuttavuudestaan. Virtanen kuitenkin muistuttaa, ettei arviointien tekemisen tule olla itseisarvo, vaan ”arviointien arvo syntyy niiden hyödyllisyyden myötä”. Arvioinnin on tarkoitus saada aikaan muutosta. (Rajavaara 1999, 39; Virtanen, 2007, 12–14.)

Julkisena toimintana sosiaalityöhön on kohdistunut jo vuosien ajan tarvetta toimenpiteiden vaikuttavuuden arviointiin. Suomessa arviointi on alun alkaen käynnistynyt ulkoisista vaatimuksista, joihin erityisesti EU:n arviointitoiminnan linjaukset ovat vaikuttaneet. (Ahoon & Virtanen & Uusi-kylä 2002, 50–51.) Vaikuttavuuden arvioinnin lähtökohdaksi ei sosiaalityössä ole kuitenkaan hyväksytty tehokkuus- ja tuloksellisuusperusteisuutta, vaan vaikuttavuutta on pyritty tekemään eettisistä alan sisäisistä perusteluista lähtien (Kivipelto 2006, 41–56).

Ulkopuolisen paineen luomaan arviointitarpeeseen toinen näkökulma on, että sosiaalityöntekijöillä on oikeus perustaa interventioden valinta tutkittuun tietoon. Kyösti Raunio (2010) peräänkuuluttaa, että työntekijöillä tulee olla mahdollisuus seurata tutkimuksia ja ottaa nämä työssään huomioon. Hänen mukaansa työntekijän tieto interventioden vaikuttavuudesta auttaa tarjoamaan asiakkaalle vaikuttavimman toimenpiteen. (Mt. 2010.)

Virtanen kuvaa arviointia systeemimallin avulla. Systeemimallissa panokset tuottavat muuntomekanismin joka tuottaa tuotokset. Panokset ovat tutkimuksessani sosiaalisen kuntoutuksen järjestämiseen vaaditut edellytykset. Muuntomekanismi on sosiaalisen kuntoutuksen toiminta, johon asiakkaat osallistuvat. Tuotokset ovat tässä tapauksessa muuntomekanismin, eli sosiaalisen kuntoutuksen toiminnan vaikutukset osallistujille. Keskityn tässä tutkielmassa tuotosten tuloksiin, eli sosiaaliseen kuntoutukseen osallistuneiden kokemuksiin siitä, mitä hyötyä he ovat osallistumisesta saaneet. Toisin sanoen keskityn toiminnan vaikutuksiin. (Virtanen 2007, 18, 88.)

Paasio (2003) kuvaa selvityksessään Vaikuttavuuden arvioinnin rakenne ja mahdollisuus sosiaalialalla, että vaikuttavuuden arvioinnissa tulee vastata eräisiin peruskysymyksiin. Tutkijan tulee

pohtia mikä on ongelman tai ilmiön luonne, miten ja mihin toiminnalla pyritään, kuinka toiminta on toteutettu, mikä on havaittu asiakasmuutos ja kuinka arviointia hyödynnetään. Tässä tutkielmassa pääpaino on siinä, mikä on havaittu asiakasmuutos. (Paasio 2003.)

Arviointitutkimuskelta vaaditaan normaalisti vastausta siihen, onko jokin tärkeäksi ymmärretty seikka Y pystytty saavuttamaan ja onko ohjelma X hyvä ja tehokas keino saavuttaa Y (Purola & Urponen & Sintola 1987, 26). Tässä tutkielmassa pyrin selvittämään onko sosiaalinen kuntoutus toimiva aktivointitoimenpide, eli aktivoiko siihen osallistuminen.

Aineisto mahdollistaa vain välittömien vaikutusten arvioinnin, sillä se perustuu osallistujien ennen ja nyt tyyppisiin arvioihin. Tämä tutkielman avulla ei siis saada tietoa aktivoinnin pitkäaikaisesta vaikuttavuudesta. Myöskään siihen, kuinka kauan jotkin vaikutukset sosiaalisen kuntoutuksen jälkeen pysyvät osallistujan elämässä, ei ole mahdollista saada vastauksia.

Arvioinnille on tyypillistä, että tutkittavalla joukolla on verrokkiryhmä, johon tuloksia peilataan (Virtanen, 2007). Aktivointitoimenpiteitä on lakisääteistä tarjota niitä tarvitseville. Tämän vuoksi verrokkiryhmän koonti olisi eettisesti todella haastavaa ja olen päättänyt tekemään arviointia ilman verrokkiryhmää. Tämä tulee huomioida tuloksia pohtiessa.

Teen arviointia kvantitatiivisia menetelmiä soveltaen osallistujien palautekyselyn vastausten pohjalta. Suhteutan sitä, mitä Tampereen sosiaalisesta kuntoutuksesta asiakkaat ovat kokeneet saaneensa aiempien tutkimuksien tuloksiin aktivointitoimenpiteiden vaikutuksista henkilön elämään. Tässä tutkielmassa lähtökohtana onkin kvantitatiivinen vaikuttavuusarvio.

Tutkielmani keskittyy formatiiviseen evaluaatioon. Tämä tarkoittaa sitä, että arviointi tehdään organisaatiolle itselleen ja sen tarkoituksena on kehittää toimintaa. (Scriven 1991, 340.) Tulokset tulevat olemaan kaikkien saatavissa, mutta lähtökohtanani on arvioida sosiaalista kuntoutusta aktivointitoimenpiteenä siitä näkökulmasta, mitä asiakas osallistumisesta saa. Tämän perusteella on mahdollista kehittää sosiaalista kuntoutusta entisestään vastaamaan aktivointipolitiikan ja asiakaslähtöisyyden vaatimuksiin sosiaali- ja työelämäpalveluiden välimaastossa.

4.3 Aineiston kerääminen

Arviointiaineistot ovat usein asianomaisilta kerättyjä haastatteluaineistoja, tilastolliseen tutkimusotteeseen perustuvia kyselyaineistoja, dokumenttiaineistoja tai olemassa olevia tilastollisia aineistoja (Virtanen 2007, 156). Tutkimuksessani onkin hyvin tyypillinen arviointitutkimuksen aineisto, joka koostuu jo olemassa olevista asianomaisten antamista palautteista.

Jokaiselta sosiaalisen kuntoutuksen ryhmätoimintaan osallistuneelta kerätään ryhmän loputtua palautetta sähköisellä lomakkeella (Liite 2). Palaute on mahdollista täyttää kirjallisestikin. Tällöin se postitetaan kyseisestä ryhmästä vastaavalle sosiaalityöntekijälle suljettuna kirjeenä, ja työntekijä syöttää siitä tiedot sähköiseen muotoon Requeste nimiseen tietokantaan.

Kyseessä on kyselylomakkeen avulla hankittava aineisto. Sen havaintoyksikkönä toimii sosiaalisen kuntoutuksen ryhmän Tampereella käynyt henkilö. Koska tehdään vain yksi mittaus ja havaintoyksikköjä on monta, on kyseessä poikkileikkausaineisto.

Aineisto on kerätty 2012 syksystä alkaen vuoden 2015 huhtikuun loppuun saakka. Kyseisenä aikana on ollut noin 120 ryhmää, joihin on osallistunut noin 1330 henkeä. Palautekyselyyn on kuitenkin vastattu 860 kertaa. Nämä vastaajat toimivat tutkielmani otantana. Vastausprosentiksi määrittyi 65 %. Näin ollen 35 % osallistujista on jättänyt vastaamatta palautekyselyyn. Sain aineiston käyttööni 2.4.2015 Excel-taulukkona.

Käytössäni oli siis valmis aineisto. Päädyin sen käyttöön, koska mielestäni on tärkeä hyödyntää jo olemassa olevaa laajaa aineistoa. Koin valmiin palautekyselystä kertyneen aineiston käytön hyödyttäväksi myös työni kautta. Aineistoon perehtymällä sosiaalisen kuntoutuksen tiimi saa tärkeää tietoa siitä, kuinka asiakkaat kokevat osallistumisen. Melkein samankaltaisen kyselyn kerääminen toiseen kertaan samoilta vastaajilta ei myöskään ole eettisesti kestävä menettelytapa.

Valmis aineisto aiheuttaa joitakin lisähaasteita. Koska aineisto on muotoutunut yleisinä palautteina sosiaalisen kuntoutuksen ryhmistä, on siinä myös kysymyksiä jotka eivät ole aiheeni kannalta niin olennaisia. Toisaalta, jos olisin tehnyt kyselylomakepohjan juuri omaa tutkimuskysymystäni ajatellen, olisi siinä todennäköisesti ollut muitakin kysymyksiä kuin siinä tällä hetkellä olevat. Olisin

myös pystynyt laatimaan palautekyselyn kysymykset mahdollisia analyysimenetelmiä silmällä pitäen. Valmista aineistoa käyttäessä menetelmät tuli valita aineiston sallimissa rajoissa.

4.4 Aineiston esikäsittely

Seuraava vaihe oli muokata Excel-taulukko yhteensopivaan muotoon SPSS -tilasto-ohjelmaan tekemäni havaintomatriisin kanssa. Jaottelin jokaisen kysymyksen vastauksineen erilliseksi Excel-taulukokseen ja syötin vastaukset SPSS – tilasto-ohjelmaan havaintomatriisiin vastaavan kysymyksen kohdalle. (Metsämuuronen 2000, 12–15.)

Syötettyäni kaikkien kysymyksien vastaukset SPSS -tilasto-ohjelmaan testasin, onko vastauksien syötössä sattunut virheitä. Tein tämän tarkistamalla sattumanvaraisten lomakkeiden kohdalta alkuperäisestä Excel-taulukosta, ovatko vastaukset samat kuin SPSS -tilasto-ohjelmaan syöttämäni vastaukset. Tein tällaisia tarkastuksia kymmenen kyselylomakkeen vastauksien osalta. Tiedostan, että paras tapa tarkistaa mahdolliset syöttövirheet on tarkistaa jokainen vastaus erikseen, mutta näin isossa aineistossa se ei ole järkevää.

Seuraavaksi tein jokaisesta kysymyksestä suoran jakauman tarkistaakseni, onko kysymyksiin annettu ”väärää” vastauksia. Esimerkiksi ryhmän alkamisvuosi kohtaan oli annettu oikeanlaisen vvvv muodon lisäksi vastauksia muodossa –vv. Muutin tällaiset vastaukset oikeaan muotoon, koska niistä oli selvästi tiedostettavissa mitä niillä oli tarkoitettu. Vastaukset, joista en voinut olla varma mitä niillä tarkoitettiin, määritin puuttuviksi arvoiksi. (Metsämuuronen 2000, 17–28.)

Tämän jälkeen kävin aineiston läpi niin, että poistin kaikki vastauslomakkeet, joissa oli vastattu alle viiteen kysymykseen. Tein tämän, koska tyhjät vastauslomakkeet eivät anna lisätietoa. Sen sijaan ne vähentävät luotettavuutta useilla puuttuvilla kohdillaan.

Joistain kysymyksistä puuttui systemaattisesti useita vastauksia. Tämä johtuu siitä, että lomaketta on toimintavuosien aikana muokattu ja paranneltu. Osa kysymyksistä on lisätty jälkikäteen, minkä vuoksi kaikki eivät ole niihin vastanneet. Osasta kysymyksistä taas on niiden muokkaamisen myötä

hävinyt aiemmin annetut vastaukset. Tämän epäkohdan vuoksi pyritään siihen, ettei lomaketta enää muokata ilman erittäin painavaa syytä. Analysoimani muuttujat ovat kuitenkin alusta asti mukana olleista kysymyksistä. Vastauksien määrä vaihtelee kysymyskohtaisesti. Tämän vuoksi kerroin aineistoa ja siitä saatuja tuloksia esitellessäni kysymyskohtaisesti vastausten määrän.

Aineisto muodostui pääosin määrällisistä muuttujista. Palautekyselyssä oli muutamia avoimia kysymyksiä, joista kaksi oli tutkimuskysymyksieni vuoksi tarpeellista analysoida. Nämä muuttujat ovat *Täsmennä jos vastasit edellisessä kohdassa muu-mikä* ja *Mitä muutosta ryhmän osallistuminen on tuonut elämääni? (positiiviset ja negatiiviset muutokset)*. Koska tein selittävän kvantitatiivisen tutkielman, päädyin kvantifioimaan vastaukset.

Kvantifioinnilla tarkoitetaan laadullisen aineiston muuttamista määrälliseen muotoon, eli se on aineiston määrällistä analyysiä. Tämä menetelmä voi auttaa saamaan suuren tekstimassan helpommin hallintaan, minkä koin tärkeäksi laajan aineistoni analysoinnissa. (Eskola & Suoranta 1998, 163, 166). Määrällisen esittämisen lisäksi aineiston kvantifiointi ei välttämättä anna enempää lisätietoa tai uusia näkökulmia analyysiin (Tuomi & Sarajärvi 2009, 121–122). En koe tätä ongelmalliseksi, sillä tutkimustehtäväni kannalta oli tärkeää tuoda aineistosta löytyvät asiat esiin selittävästi, ei niinkään syvemmin ymmärtävästi.

Kvantifiointi on menetelmä, jolla jatketaan sisällön analyysiä. Tein siis käyttämilleni avoimille kysymyksille aineistolähtöisen sisällönerittelyn ennen kvantifiointia. Sisällön erittelystä puhutaan, kun kuvataan määrällisesti jotakin tekstin sisältöä. Tutkimusongelmasta riippuu, mitä asiaa kuvataan määrällisesti. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 107–108, 120.) Tässä tutkielmassa kuvaan määrällisesti teemoja, jotka ovat nousseet esiin aineistolähtöisesti.

Käytännössä tein sisällön erittelyn teemoihin tulostamalla ensin avoimet vastaukset paperille. Leikkasin vastauksissa olleet asiat erillisiksi paperin palasiksi ja lajittelin ne kasoihin sen mukaan, mitkä asiat mielestäni olivat samaa aihealuetta. Suoritin asioiden määrälliseksi muuttamisen laskemalla paperit asioittain tässä kohti. Lopuksi nimesin muodostuneet kasat aihealueen mukaiseksi teemaksi.

4.5 Eettiset lähtökohdat

Noudatin tutkielmani teossa 1.3.2013 voimaan tulleita Tutkimuseettisen neuvottelukunnan määrittelemiä hyvän tieteellisen käytännön periaatteita. (Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2012). Koska tutkimuksen tekeminen on yksi sosiaalityön työmuoto, sitouduin niin tutkielman teossa kuin muutenkin sosiaalityöntekijänä Talentian määrittämiin sosiaalialan ammattilaisen eettisiin ohjeisiin ja sosiaalityön kansainvälisen liiton International Federation of Social Workers (IFSW) lausumaan eettisistä periaatteista.

Henriikka Clarkeburn ja Arto Mustajoki esittävät teoksessaan Tutkijan arkipäivän etiikka (2007, 15), että tutkijan työn perustana on jo vuosikymmeniä voitu nähdä pyrkimys objektiivisuuteen ja rehellisyyteen. Pidín tätä myös oman tutkielmani perustana. Erityisesti tämä tuli huomioida, koska tein tutkielmaa kaksoisroolissa. Toisaalta olin opiskelija joka tekee tutkielmaa sosiaalisesta kuntoutuksesta Tampereella, toisaalta olin sosiaalisen kuntoutuksen sosiaalityöntekijä.

Ajattelen työskentelyn saman aihepiirin parissa voivan tuoda lisäarvoa tutkielmalle. Talentian määrittämissä sosiaalialan ammattilaisen eettisissä ohjeissa kerrotaan, että ”omasta työstä saatu tieto ja näkemys on yhtä merkityksellistä kuin tutkijoiden myöhemmin tuottama ja todentama tieto” (Sosiaalialan ammattilaisen eettiset ohjeet 2012, 25).

Tässä tutkielmassa käytännön kokemus yhdistyy tieteelliseen tietoon jo sen alkuvaiheista lähtien. Sosiaalityön saralla puhutaan usein siitä, että kentällä on paljon niin sanottua hiljaista tietoa, jota ei saada tuotua esiin. Tuon tutkielmassani käytännön kokemuksen kautta asioita pohtien esiin tällaista ääneen puhumatonta tietotaitoa.

Toisaalta se, että olen työskennellyt sosiaalisen kuntoutuksen parissa voi vaikeuttaa ajattelemaan objektiivisesti. Työkokemuksen myötä on voinut syntyä olettamuksia ja ennakkokäsityksiä. Olen pyrkinyt tietoisesti asettumaan ulkopuolisen asemaan tutkielmaa tehdessäni, vaikka osittain hyödynnän juuri työn kautta kertynyttä kokemustietoa.

Kaksoisroolini työntekijänä ja tutkielman tekijänä ajoi pohtimaan myös sitä, että pääsin käsiksi tutkimuksen aineistoon työni vuoksi jo ennen tutkimusluvan saantia. (Clarkeburn & Mustajoki

2007.) Tämän eettisen pulman ratkaisin niin, etten osallistunut palautteiden käsittelyyn ennen kuin minulle myönnettiin tutkimuslupa.

Kaksoisroolini työntekijänä ja tutkielman tekijänä olisi voinut vaikuttaa esimerkiksi haastattelututkimuksessa annettaviin vastauksiin. Internetin välityksellä vastaaminen palautekyselyyn mahdollistaa täyden anonyymiyden, ja näin vältin kyseisen ongelman. Lisäksi osa asiakkaista on vastannut palautekyselyyn jo ennen kuin olen aloittanut työskentelyn sosiaalisen kuntoutuksen yksikössä.

Internetkysely on luonteeltaan sellainen, että siihen on helpompi jättää vastaamatta kuin haastattelututkimukseen. Osa vastaajista voi kokea internetkyselyn haasteelliseksi, sillä kaikilla ei ole tietokonetta tai tarpeellisia tietoteknisiä taitoja. Huomattava osa ryhmän käyneistä onkin jättänyt täyttämättä palautekyselyn. Vastausprosentiksi on määrittynyt 65 %, eli 35 % ei ole antanut palautetta.

Eettisestä näkökulmasta internetkyselyssä pohdintaa herättää myös kysymyksien selkeys ja ymmärrettävyys. Vastaajat ovat voineet ymmärtää kysymyksiä väärin eivätkä ole voineet kysyä tarkennuksia vastaustilanteessa kyselyn laatineilta henkilöiltä (Heikkilä 1998, 18–21). Tämän vuoksi kysymyksistä on pyritty tekemään mahdollisimman selkeitä. Lisäksi ryhmien ohjaajat ohjeistavat palautteen annossa parhaansa mukaan ja antavat mahdollisuuden käyttää tietokonetta.

Ohjaajat kertovat asiakkaille, että anonyymejä palautteita käytetään sosiaalisen kuntoutuksen kehittämiseen. Asiakkaat eivät siis tiedä, että heidän antamiaan vastauksia käytetään muun muassa tässä kyseisessä tutkielmassa. En näe asiaa eettisesti ongelmallisena, sillä asiakkaita ei voida tunnistaa vastauksista ja he ovat antaneet luvan käyttää vastauksiaan kehittämistyöhön, mikä on yksi tutkielmani tarkoitus. Tavoitteenani nimittäin on, että tämän tutkielman tulosten pohjalta voidaan edelleen kehittää sosiaalista kuntoutusta.

Koska tutkielmani paikantuu Tampereen kaupungin organisaatiossa toimivan yksikön palveluun, tuli minun hakea tutkimuslupa kaupungilta. Olen saanut tutkimusluvan 31.3.2015. Tutkimuslupa sisältää palautekyselyiden käytön aineistona tutkielmassani.

Olen pyrkinyt huolehtimaan, ettei tämän tutkielman teosta ole missään määrin haittaa osallistujille. Osallistujille ei koidu tutkielmani tekemisestä vaivaa, se ei riko yksityisyyden suojaa tai vaikuta

kuntoutumisprosessiin millään tavalla. Olenkin pyrkinyt eettisiä lähtökohtia miettiessäni olemaan mahdollisimman asiakaslähtöinen.

5 AINEISTON ANALYYSI

5.1 Osallistumisen anti

Osallistujilta on kartoitettu palautelomakkeen kysymyksen *Mitä ryhmä antoi minulle? Valitse kolme (3) tärkeintä* avulla heidän kokemuksiaan ryhmään osallistumisen annista. Vastausvaihtoehdot ovat sellaisia, joita työntekijät ovat kokemustietonsa pohjalta nostaneet mahdollisiksi positiivisiksi seurauksiksi ryhmään osallistumisesta. Jokainen annettu vastausvaihtoehto on tullut useamman vastaajan valitsemaksi, joten työntekijöiden ennakkokäsitykset osallistumisen tuomista hyödyistä ovat olleet paikkansa pitäviä. Kysymys ei varsinaisesti anna mahdollisuutta tuoda esiin negatiivisia asioita, vaan johdattaa kertomaan positiivisista asioista.

Vastausvaihtoehtoissa on kohta *muu – mikä*, johon vastataan tekstikenttään vapaamuotoisesti. Tämä mahdollistaa muidenkin kuin valmiiden vastausten esiin tuomisen. Kyseiseen kohtaan on mahdollista kirjoittaa myös negatiivisia asioita, mutta kysymyksen valmiit vastausehdot voivat johdattaa vastaajan tuomaan helpommin esiin positiivisia asioita mikä on hyvä huomioida pohtiessa tuloksia, jotka vaikuttavat vastauksien perusteella hyvin positiivisilta (Taulukko 1). Erittelen seuraavaksi tuloksia kokemustietoni pohjalta.

Pitkäaikaistyötön voi kokea tylsyyttä, koska hänellä ei ole työn tai opiskelun kaltaista tekemistä. Erityisesti jos lähipiiriin kuuluvat ovat töissä tai opinnoissa, voi työtön kokea olevansa ulkopuolinen pitkälti työorientoituneessa yhteiskunnassa. Vastauksia tarkastellessa voikin huomata, että *mielekäs tekeminen* on useimmin valittu vaihtoehto. Sen on valinnut viidesosa vastaajista. Kerran viikossa olevaan ohjattuun toimintaan osallistuminen voi olla monelle pitkäaikaistyöttömälle odotettua vaihtelua normaaliin arkeen ja antaa tunteen osallisuudesta.

Uudet ihmissuhteet kohdan on valinnut noin viidesosa vastaajista. Uskon tämän nousseen esiin sen vuoksi, että ryhmässä tapaa muita samassa tilanteessa olevia jolloin suhteita on helpompi luoda. Lisäksi työttömältä työn ja opiskelun mahdollistamat päivittäiset sosiaaliset tilanteet jäävät vähiin. Sosiaaliseen kuntoutukseen osallistuminen mahdollistaa työn tai opiskelun kaltaisen muiden ihmisten tapaamisen.

Taulukko 1 Vastaukset kysymykseen ”Mitä ryhmä antoi minulle? Valitse kolme (3) tärkeintä”.

Mitä sain osallistumisesta?	n	%
Sain mielekästä tekemistä arkeeni	427	20 %
Edisti psyykkistä tai fyysistä terveyttäni	192	9 %
Uusia ihmissuhteita	418	19 %
Vähensin päihteiden käyttöä	101	5 %
Sain apua ja tietoa talousasioihin liittyen	171	8 %
Sain paremman käsityksen työkyvystäni ja osaamisestani	122	6 %
Työnhakutaitoni paranivat	58	3 %
Muodostin toimivan jatkosuunnitelman	299	14 %
Sain lisää tietoa erilaisista palveluista	277	13 %
Kielitaito	53	2 %
Muu - Mikä?	62	3 %
Yhteensä	2180	100 %

Vastaajista joka seitsemäs on valinnut kohdan *muodostin ryhmän aikana toimivan jatkosuunnitelman*. Jatkosuunnitelman laatiminen on tärkeä osa toimintaa ja sen vuoksi olisi toivottavaa, että useampikin olisi kokenut muodostaneensa sellaisen. Vaikka jokaiselle tehdään ryhmän aikana jatkosuunnitelma voi olla, ettei tehtyä suunnitelmaa koeta syystä tai toisesta toimivaksi. Voi myös olla, että osalla vastaajista jatkosuunnitelma ei ole ollut vielä lopullinen, kun hän on vastannut palautekyselyyn, jolloin ei ole voinut valita tätä vaihtoehtoa.

Ryhmässä pyritään laatimaan kaikille jatkosuunnitelma ja siksi siellä panostetaan eri jatko vaihtoehtoihin tutustumiseen. Vastausvaihtoehdon *sain tietoa erilaisista palveluista* olikin valinnut samoin joka seitsemäs vastaaja. Valintoja tälle vaihtoehdolle voisi ajatella olevan vielä enemmän. Valintojen määrään on voinut vaikuttaa se, että suuri osa osallistujista on pitkän työttömyytensä aikana osallistunut monille muillekin kursseille joissa kerrotaan vaihtoehdoista. Mielestäni ongelmana ei usein olekaan tietämättömyys palveluista, vaan se, etteivät ne ole oikea-aikaisia.

Yksi kymmenestä vastaajasta oli kokenut osallistumisen *parantaneen fyysistä tai psyykkistä terveydentilaansa*. Ryhmässä käydään lävitse terveyteen ja hyvinvointiin liittyviä asioita. Valintojen määrä on tasapainoinen siihen nähden, että aihetta käsitellään pääsääntöisesti vain yhdellä tai kahdella kokoontumiskerralla. Psyykkinen terveydentila voi osalla parantua ryhmän myötä sen vuoksi,

että sitä kautta saa sosiaalisia kontakteja ja näin yksinäisyyden tunne vähenee. Lisäksi voi tulla tunne osallisuudesta, mikä voi myös tukea psyykkistä hyvinvointia.

Hieman alle kymmenesosa vastaajista valitsi kohdan *sain apua ja tietoa talousasioihin liittyen*. Ryhmissä käydään yhdellä kokoontumiskerroista lävitse talouteen liittyviä asioita. Tällaisella kokoontumiskerralla ryhmissä vierailee tyypillisesti velkaneuvoja, joka jakaa käytännön vinkkejä talousasioihin. Osalle tämä kerta voi olla merkittävä asia, kun taas toisilla ei välttämättä ole tarvetta talousneuvoille. Uskon tämän kohdan valinneen sellaisten henkilöiden, joilla on talouden hallinnan vaikeuksia ja jotka eivät ole aiemmin asioineet esimerkiksi velkaneuvonnassa.

Sosiaalisen kuntoutuksen ollessa aktivointitoimenpide olisi suotavaa, että vastauksissa nousisivat enemmän esille kohdat *sain paremman käsityksen työkyvystäni ja osaamisestani*, sekä *työnhakutaitoni paranivat*. Toisaalta sosiaalinen kuntoutus on matalimman kynnyksen toimintaa, johon osallistuvat ovat olleet pitkään työttömänä ja joille työllistyminen ei ole realistinen seuraava askel. Heidän kohdallaan työllisyyden tavoittelu voi lähteä liikkeelle siitä, että on saanut osallistavaa mielekästä tekemistä arkeen, saanut tietoa eri mahdollisuuksista ja muodostanut toimivaksi tuntemansa suunnitelman seuraavasta askeleesta kohti työtä tai koulutusta.

Vastauksia jakaantui melko vähän vaihtoehdolle *vähensin päihteiden käyttöä*. Tämän kohdan valinneet ovat todennäköisesti kokeneet vähentäneen päihteiden käyttöä siksi, että ryhmässä täytyy olla selvänä. Vaatimus selvänä olosta tarkoittaa, ettei voi käyttää alkoholia samana aamuna, eikä ainakaan suurissa määrin edellisenä iltana. Ryhmän ohjaajilla on oikeus puhalluttaa, mikäli he epäilevät ryhmäläisen olevan päihtynyt. Toisaalta joku on voinut saada ryhmästä tietoa ja intoa noudattaa terveellisempiä elämäntapoja ja tämän seurauksena vähentänyt alkoholin tai muiden päihteiden käyttöä.

Pitkäaikaistyöttömät ovat saattaneet osallistua jo aiemmin esimerkiksi TE-toimiston järjestämille kursseille, joissa on kartoitettu *työkykyä ja osaamista*, sekä harjoiteltu *työnhakutaitoja*. Kyseiset asiat voivat olla sosiaaliseen kuntoutukseen osallistuville siis ennestään tuttuja, minkä vuoksi niitä ei juurikaan koettu saatavan ryhmästä. Vastaajat eivät myöskään välttämättä itse hahmota, että keskustelutoimintaan osallistuminen itsessään kartoittaa työkykyä ja osaamista.

Harva oli valinnut kohdan *kielitaitoa*. Tämä johtunee siitä, että toimintaan osallistuakseen tarvitsee osata riittävästi suomen kieltä. Ryhmiin ei ole mahdollista osallistua tulkin kanssa, joten kielitaidon on oltava sellainen, että sillä pärjää ryhmässä. Vaikka maahanmuuttajille on omia ryhmiä, puhutaan niissä suomea. Niissä kommunikointi on tosin selkeämpää, rauhallisempaa ja esimerkiksi kuvia voidaan käyttää apuvälineinä. Ryhmissä ei kuitenkaan opetella suomen kieltä. Ajattelenkin, että osallistumiseen vaadittavan kielitaidon omaava henkilö voi oppia ryhmästä lähinnä työllistymis- palveluihin liittyvää sanastoa ja kehittää kielitaitoaan joutuessaan kommunikoidaan muiden kanssa suomeksi.

Vastausvaihtoehtona on myös kohta *muu – mikä*, jonka avulla on mahdollista antaa vastaus, jota valmiissa vaihtoehdoissa ei ole tarjolla. Tämän kysymyksen tarkoituksena on nostaa esiin asioita, joita työntekijät eivät ole osanneet ajatella seurauksiksi ryhmän käymiselle. Mikäli oli valinnut kyseisen kohdan, sai vapaaseen kenttään kirjoittaa mitä ryhmästä oli kokenut saaneensa. 860 vastaajasta 62 (3 %) on valinnut kyseisen kohdan. Halusin tarkastella vastauksia lähemmin uusien asioiden esille tuomiseksi kvantifioimalla vastaukset.

Osassa avoimista vastauksista tuotiin esille asioita, jotka olisi voinut vastata valitsemalla jonkin valmiiksi annetuista kohdista. Tällaisia asioita oli vastauksissa yhteensä 41 kappaletta. Esittelen seuraavaksi esiin nousseita uusia asioita.

Vastauksissa joissa tuotiin esiin jokin uusi asia, sai eniten mainintoja *taloudelliset edut*. Näistä mainittiin erikseen työmatkakortti, lounas, kulukorvaus, sekä työssäoloehdon pois saanti. Työmatkakortti, kulukorvaus ja työssäoloehdon purkautuminen ovat aktivointisuunnitelman teon seurauksena saatavia etuja, jotka on selkeästi koettu tärkeiksi. Työkokemuksen myötä olen usein kuullut asiakkailta, että ilmainen lämmin lounas on tärkeä taloudellinen tuki työmarkkinatuen varassa eläville.

Toiseksi eniten uusia asioita esiin tuovista vastauksista nousi esiin tietotekniikkataitojen parantuminen. Lisäksi esille nousivat itseluottamuksen saaminen, aktivoituminen elämän suhteen ja rutii- nin muodostuminen.

Vapaan kentän vastauksista tuli esiin myös joitakin negatiivisia kokemuksia, vaikka kysymyksen asettelu ja valmiit vastausvaihtoehdot voivat suunnata ajatukset helposti vain positiivisiin asioihin.

Muutama vastaaja kertoi, ettei saanut ryhmästä mitään. Näistä osa piti osallistumiskokemustaan jopa varoittavana esimerkkinä. Negatiivisissa palautteissa mainittiin myös huoli leimaantumista, sekä stressin liian suuri määrä. Sosiaalisen kuntoutuksen kerrottiin estävän muun toiminnan. Lisäksi kritisoitiin sitä, että jatkosuunnitelman toteutumiseen menee kolme kuukautta, minä aikana tilanne voi muuttua täysin.

Vastaajat ovat selvästi kokeneet sosiaalisen kuntoutuksen positiiviseksi kokemukseksi, sillä 75 % vastaajista suosittelisi sitä ystävälleen tai tuttavalleen. Vastaajien, jotka olisivat valmiita suosittamaan toimintaa, voi olettaa pitäneen osallistumista hyödyllisenä. Vain 4 % vastaajista kertoi, ettei suosittelisi sosiaalista kuntoutusta ystävälleen tai tuttavalleen ja 19 % vastaajista oli valinnut kohdan *en osaa sanoa*.

5.2 Osallistumisesta seurannut muutos

Osallistumisen elämään tuomia muutoksia kartoitettiin palautelomakkeessa kysymyksellä: ”*Mitä muutosta ryhmään osallistuminen on tuonut elämääni? (positiiviset ja negatiiviset muutokset)*”. Vastaustilaksi on annettu tekstikenttä, johon voi vastata vapaamuotoisesti. Tähän kysymykseen tuli 247 vastausta.

Kvantifioin vastauksista esiin nousseet asiat. Tein tämän erittelemällä vastaukset kuuteen teemaan. Näiden teemojen pohjalta tein taulukon (Taulukko 2) havainnollistaakseni mitä muutoksia vastaajat kokivat sosiaaliseen kuntoutukseen osallistumisen tuoneen elämäänsä.

Teemat juontuivat pitkälti niistä asioista, joita vastaajat kokivat saaneensa ryhmästä. Esimerkiksi edellisessä luvussa kerroin useimmin valituksi kohdan uusien ihmissuhteiden ja tekemisen saamisen. Tämä näyttäytyi niin, että tämän kysymyksen vastauksista nousi esiin eniten muutosta tulleen *sosiaalisuuteen*. Muut teemat muotoutuivat samankaltaisesti. Muutosta koettiin *elämänhallinnan lisääntymisessä* ja *työllistymistilanteen edistymisessä*. Pienemmissä määrin nousivat esille *taloudellisen tilanteen paraneminen* ja *kielen oppiminen*.

Taulukko 2 Ryhmään osallistumisesta seurannut muutos elämässä.

Ryhmään osallistumisesta seurannut muutos	n	%
Sosiaalisuus	90	36 %
Elämänhallinta	80	32 %
Työllistymisen edistyminen	66	27 %
Taloudellisen tilanteen parantuminen	4	2 %
Kielen oppiminen	4	2 %
Ei muutosta	3	1 %
Yhteensä	247	100

Vain yksi prosentti vastaajista oli sitä mieltä, että ryhmän käyminen ei tuonut muutosta heidän elämäänsä. Reilusti yli 200 vastauksesta tämä on merkittävän vähäinen määrä. Vastaajat ovatkin kokeneet saaneensa sosiaaliseen kuntoutukseen osallistumisesta nimenomaan positiivisia muutoksia elämäänsä. Esittelen seuraavaksi tarkemmin muodostuneita kvantifioituja teemoja ja niihin kuuluvia vastauksia määrällisesti.

Vastaajista yli kolmannes nosti esiin sosiaalisuuden. Viidennes vastaajista koki saaneensa uusia ystäviä, rohkeutta sosiaaliin tilanteisiin, sekä ylipäänsä sosiaalisuuden elämässään lisääntyneen. Joka kahdeksas vastaajista koki osallistumisen sosiaaliseen kuntoutukseen tuovan mielekästä tekemistä arkeen ja auttavan kotoa lähtemisessä. Myös kokemus vertaistuesta nousi vähäisesti esiin (n=12).

Elämänhallintaan liittyviä teemoja nousi esiin kolmannesosassa vastauksista. Kahdeksassa vastauksessa kerrottiin kirjallisesti elämänhallinnan parantuneen. Vuorokausirytmien saanti nousi esiin melkein joka kuudennessa vastauksessa. Näin vastanneet kertoivat muun muassa, että ”herätyskelon ääni ei ole enää niin vieras” ja että ”arkeen on tullut rytmiä”. Myös päihteiden käytön väheneminen (n=5) nousi vastauksissa esille. Kahdeksasosa koki osallistumisen lisäksi tuovan henkistä hyvinvointia ja uskoa tulevaisuuteen.

Joka yhdeksännessä vastauksista kerrotaan, että ryhmätoiminnasta on saanut uutta tietoa ja uusia näkökulmia. Kahdeksan kertoo saaneensa lisää motivaatiota ja viisi koki työllistymismahdollisuuksiensa parantuneen. Yhdessä yhdestätoista vastauksissa kerrottiin, että ryhmän käyminen on selkeyttänyt jatkosuunnitelmia tai ainakin saanut miettimään eri vaihtoehtoja. Muutama vastaaja koki jopa saaneensa kokemusta työelämää varten (n=3). Näistä asioista muodostui kategoria työllistymisen edistyminen, joka esiintyi joka neljännessä vastauksista.

Taloudellisen tilanteen parantumisen nosti esiin neljä vastaajaa. Saman verran oli niitä, jotka kokivat oppineensa suomen kieltä. Vastaajista kolme ei ollut kokenut ryhmätoiminnan tuoneen heidän elämäänsä muutosta. Suoranaisesti negatiivisia kokemuksia ei vastausten perusteella ollut koettu, vaikka kysymyksenasettelussa kannustettiin tuomaan myös niitä esille. Voi tietenkin olla, että henkilöt jotka ovat kokeneet negatiivisia muutoksia, eivät ole olleet motivoituneita vastaamaan palautekyselyyn tai ainakaan sen avoimiin kenttiin.

5.3 Koettu muutos elämänhallinnassa ja työllistymistilanteessa

Palautekyselyssä on monivalintakysymyksiä, joilla pyritään kartoittamaan millaiseksi vastaaja on kokenut tilanteensa ennen ryhmää ja ryhmän lopussa palautekyselyä täyttäessään. Samanlaiset ennen ja nyt kysymykset ovat kartoittamassa kokemusta tilanteesta elämänhallinnan, sekä työllistymisen ja koulutuksen suhteen. Näihin neljään kysymykseen on vastausskaalana asteikko 1-10.

Tieto siitä, minkä arvon vastaaja on valinnut elämänhallinnan tai työllistymistilanteen suhteen ei ole tutkimuskysymyksen kannalta olennainen. Tämän vuoksi muodostin näistä kysymyksistä uudet muuttujat, jotka kuvaavat tilanteen muutosta. Toisen muuttujan tein vähentämällä vastaajakohdaisesti vastaukset kysymyksestä ”*Millaiseksi arvioin elämänhallintani ENNEN RYHMÄÄ?*” (n=838) kysymyksen ”*Millaiseksi arvioin elämänhallintani NYT?*” (n=831) vastauksista. Nimesin uuden muuttujan nimellä elämänhallinnan muutos (n=811).

Toisen uuden muuttujan muodostin vähentämällä vastaajakohdaisesti kysymyksen ”*Millaiseksi arvioin tilanteeni työllistymisen tai koulutuksen suhteen ENNEN RYHMÄÄ?*” (n=827) vastaukset ky-

symyksen ”*Millaiseksi arvioin tilanteeni työllistymisen tai koulutuksen suhteen NYT*” (n=832) vastauksista. Nimesin muuttujan nimellä työllisyystilanteen muutos (n=811). On muistettava, että tähän muuttujaan sisältyy muutoksen työllistymistilanteessa lisäksi muutos koulutukseen pääsemisen suhteen, vaikka nimi viittaa vain työllisyystilanteeseen.

Uudet muuttajat luokittelin kolmeen luokkaan sen perusteella, onko tilanne muuttunut positiiviseen vai negatiiviseen suuntaan, vai eikö tilanteessa ole tapahtunut muutosta (Taulukko 3). Hiukan yli puolet vastaajista oli kokenut osallistumisen vaikuttaneen positiivisesti tilanteeseen työllistymisen tai elämänhallinnan suhteen. Toisaalta lähes puolet vastaajista oli kokenut, ettei muutosta ollut tapahtunut työllistymistilanteen tai elämänhallinnan suhteen. Negatiiviseen suuntaan tilanteen työllistymisen ja elämänhallinnan suhteen oli kokenut muuttuneen vain pieni määrä vastaajista

Taulukko 3 Muutos työllistymistilanteen ja elämänhallinnan suhteen prosentteina.

	Tilanne työllistymisen suhteen (n=819)	Tilanne elämänhallinnan suhteen (n=830)
Positiivinen	55	53
Ei muutosta	41	44
Negatiivinen	4	3
Yhteensä	100	100

Sosiaalisen kuntoutuksen ryhmätoiminnan tavoitteena on parantaa pitkäaikaistyöttömien elämänhallintaa ja työelämävalmiuksia. Tämän vuoksi on huolestuttavaa, että melkein puolet vastaajista eivät kokeneet ryhmän aikana tapahtuneen muutosta näillä alueilla. Toisaalta juuri vastaajien pitkäaikaistyöttömyystaustan vuoksi voidaan pitää onnistumisena sitä, että hiukan yli puolet koki elämänhallintansa ja työllistymistilanteensa parantuneen. Voidaan ajatella, että tilanne on muodostunut nykyisenlaiseksi pitkän ajan kuluessa, eikä sen voida olettaa palautuvan entisenlaiseksi lyhyessä ajassa.

Ala-Kauhasen ym. (2004) tutkimuksessa kerrotaan, että aktivointitoimenpiteeseen osallistuminen ei juurikaan paranna työllistymisvalmiuksia, vaan ennemminkin ylläpitää niitä (mt. 2004, 156, 168–178). Myös tähän tulokseen suhteutettuna se, että yli puolet vastaajista koki työllistymistilanteensa parantuneen, on hieno saavutus. Toisaalta ei voida olla varmoja, ovatko vastaajat ajatelleet

työllistymistilanteeseen kuuluvan työllistymisvalmiuksiin tai ovatko he osanneet ajatella asiaa tältä kantilta.

Selvittääkseni elämänhallinnan ja työllistymistilanteen suhdetta toisiinsa jatkoin analyysiä. Tein sen ristiintaulukoimalla uudet elämänhallinnan ja työllistymistilanteen muutosta kuvaavat muuttujat (Taulukko 4) todentaakseni, onko niiden välillä eroa.

Taulukko 4 Työllistymistilanteen ja elämänhallinnan muutoksen riippuvuus toisistaan.

	Muutos työllistymistilanteen suhteen positiivinen	Ei muutosta työllistymistilanteessa	Muutos työllistymistilanteen suhteen negatiivinen
Muutos elämänhallinnassa (n=810)	n (%)	n (%)	n (%)
Positiivinen	317 (73)	118 (33)	12 (45)
Ei muutosta	101 (24)	221 (63)	9 (33)
Negatiivinen	12 (3)	15 (4)	6 (22)

Vastaajista, joiden työllistymistilanne oli muuttunut positiiviseen suuntaan, 73 % koki myös elämänhallinnan parantuneen. Vain 3 % heistä, joiden työllistymistilanne oli parantunut, koki elämänhallinnan muuttuneen negatiiviseen suuntaan. Työllistymistilanteen heikentymistä kokeneiden joukosta elämänhallinnan koki parantuneen 45 %. Molempien osa-alueiden koki heikentyneen 22 %, kun taas 61 % koki, ettei kummassakaan tapahtunut muutosta.

Työllistymistilanteen ja elämänhallinnan välillä on tilastollisesti merkitsevä ero ($\chi^2(8, N = 1187) = 182.42, p < 0,001$). Tulosten perusteella voidaankin todeta, että kokemus elämänhallinnan muutoksesta on yhteydessä kokemukseen työllistymistilanteesta. Yhteys esiintyy nimenomaan elämänhallinnan positiivisen muutoksen vaikutuksena työllistymistilanteen positiiviseen muutokseen.

Saamani tulos tukee oletusta siitä, että pyrkimällä parantamaan työttömän elämänhallintaa voidaan parantaa myös hänen työllistymistilannettaan (Mm. Ala-Kauhaluoma 2005, 48–49; Hietaniemi 2004, 91). Pitkäaikaistyöttömille suunnatun aktivointitoimenpiteen on näin ollen olennaista pyrkiä vaikuttamaan kokonaisvaltaisesti osallistujien elämänhallintaan.

5.4 Osallistumisen vaikutus työllistymistilanteeseen

Aktivointitoimenpiteiden yhtenä tavoitteena on ylläpitää ja edistää työllistymisvalmiuksia. Pidemmän tähtäimen tavoitteena voidaan nähdä olevan työllistymisen. (Mm. Asplund 2009, 12–13; Keskitalo & Karjalainen 2013, 7–13.) Arvioidakseni sosiaalista kuntoutusta aktivointitoimenpiteenä selvitin missä määrin osallistuminen sosiaaliseen kuntoutukseen selittää aiemmin havaitsemaani ryhmän aikana koettua työllistymistilanteen muutosta. Menetelmänä käytin lineaarista regressioanalyysiä (Taulukko 5).

Regressioanalyysiä käytetään tyypillisesti silloin, kun uskotaan jonkin ilmiön olevan seurausta joistain toisista. Regressioanalyysissä pyritään selittämään yhden riippuvan muuttujan vaihtelua kahdella tai useammalla riippumattomalla muuttujalla. Kahden muuttujan välinen korrelaatiokerroin kertoo, kuinka paljon kahden muuttujan välillä on yhteyttä. Tämän korrelaatiokertoimen regressioanalyysissä muodostettava neliö sen sijaan kertoo kuinka paljon toisella muuttujalla voidaan selittää toista. On kuitenkin muistettava, etteivät regressioanalyysin avulla saatavat vaikutussuhteet ole kausaalisia. (Hietala & Jokivuori 2007, 39; Metsämuuronen 2001, 59.)

Selitettävänä muuttujana toimii välimatka-asteikollinen työllistymistilanteen muutos, joka perustuu vastaajien arvioon tilanteestaan työllistymisen ja koulutukseen pääsemisen suhteen ennen ja jälkeen ryhmän. Selittäviä muuttujia on kolme. Nämä valikoituivat sen perusteella, että ne kuvaavat ryhmään osallistumista.

Toiminnan tavoitteena on parantaa osallistujien elämänhallintaa ja jokaiselle tehdä ryhmän aikana jatkosuunnitelma. Lisäksi toiminta on vapaaehtoista, joten ryhmä tulee kokea itselleen sopivaksi. Näin ollen selittävinä muuttujina toimivat muuttujat *elämänhallinnan muutos*, *sain apua toimivan jatkopolun löytämisessä* ja *ryhmän sopivuus minulle*. Nämä kaikki muuttujat on mitattu samalla kertaa, minkä vuoksi myöskään ei voida tutkia kausaalisuhteita selitettävän ja selittävien muuttujien välillä.

Regressioanalyysiä tehdessä huomasin, että yksi tapaus erosi muusta aineistosta huomattavasti. Poistin kyseisen tapauksen. Se oli perusteltua, sillä se olisi vaikuttanut vääristävästi analyysiin.

Otin regressioanalyysin tekoon mukaan Durbin-Watsonin testin, sekä Tolerance ja VIF luvut varmistaakseni, ettei muuttujien välillä esiinny multikollineaarisuutta. Regressioanalyysin optimitalanne jossa selittävät muuttujat korreloivat selitettävän muuttujan kanssa, mutta eivät keskenään toteutui Tolerance lukujen ollessa yli 0,2 ja lähellä suositeltua lukua 1, sekä VIF lukujen pysyessä reilusti alle suositellun luvun 4. (Hietala & Jokivuori 2007, 53.) Valitsemani selittävät muuttujat ovat vaaditusti riippumattomia toisistaan, mutta korreloivat selitettävän muuttujan kanssa.

Taulukko 5 Regressioanalyysi sosiaaliseen kuntoutukseen osallistumisen vaikutuksesta työllistymistilanteen muutokseen.

	Regressiokerroin	t-arvo	Merkitsevyys
Vakio	-0,55	-2	p<0,05
Elämänhallinnan muutos	0,49	12	p<0,001
Sain apua toimivan jatkopolun löytymisessä	0,20	3	p<0,001
Ryhmän sopivuus minulle	0,17	3	p<0,01
R²	0,20		
F-testi	64,94		p<0,001
Estimaatin keskivirhe	1,78		

Sosiaaliseen kuntoutukseen osallistumisella pystytään kohtuullisen hyvin selittämään työllistymistilanteen muutosta ($R^2 = 0,2$). Ihmistieteissä jo 0,2-0,4 korrelaatiota pidetään vahvana, sillä ilmiöillä on sosiaalisessa todellisuudessa yleensä useita syitä (Hietala & Jokivuori 2007, 38). Tässäkin tapauksessa voidaan ajatella, että työllistymistilanteeseen vaikuttavat monet muutkin asiat kuin yksilön elämänhallinta. Tämän regressiomallin mukaan 20 % työllistymistilanteen muutoksesta voidaan selittää pelkästään sosiaalisen kuntoutukseen ryhmään osallistumisella.

F-testin mukaan tulos on erittäin merkitsevä ja ryhmään osallistumista kuvaavilla muuttujilla voidaan luotettavasti selittää työllistymistilanteen muutosta ($F = 64,94$, $p < 0,001$). Estimaatin keskivirheeksi muodostui 1,78. Virhetermien hajonta on kohtalaisen suuri suhteutettuna työllistymistilanteen muutoksen mahdolliseen vaihteluväliin (-10–10). Tämän regressiomallin avulla ei siis voida ennustaa kovinkaan tarkasti yksittäisen henkilön työllistymistilanteen muutosta. (Laininen 2001, 68–72.)

Tarkastelen seuraavaksi kunkin selitettävän muuttujan selitysastetta selittävään muuttujaan yksittäin. Keskityn tästä syystä standardoimattomiin regressiokertoimiin, joiden avulla voidaan päätellä kuinka monta yksikköä työllistymistilanne muuttuu jokaista selittäjän yksikön muutosta kohden. Koska selittävät muuttujat ovat eri mittayksiköllisiä, eivät ne standardoimattomia kertoimia käyttäessä ole suoraan vertailtavissa toisiinsa. (Hietala & Jokivuori 2007, 47.)

Valituista selittäivistä muuttujista *elämänhallinnan muutos* selittää yksin eniten työllistymistilanteen muutoksesta ja on merkittävyydeltään erittäin merkitsevä ($p < 0,001$). Yhden yksikön muutos elämänhallinnassa nostaa työllistymistilannetta 0,49 yksikköä. Karkeasti voidaan siis todeta, että työllistymistilanteen paranemiseen yhden yksikön verran tarvitsee elämänhallinnan ensin parantua kaksi yksikköä. Tämä perustelee sitä, että aktivointitoimenpiteissä kannattaa panostaa elämänhallintaan.

Toiseksi eniten selittäivistä muuttujista työllistymistilanteen muutosta selittää yksinään muuttuja *sain apua toimivan jatkolun löytymisessä*. Myös se on erittäin merkitsevä selittäjä ($p < 0,001$). Yhden yksikön muutos siinä, että vastaaja kokee saaneensa apua toimivan jatkolun löytymisessä nostaa työllistymistilannetta 0,2 yksikköä. Näin ollen yhden yksikön työllistymistilanteen paranemiseksi asiakkaan kokemusta avun saannista toimivan jatkolun löytämisessä tulee nostaa 5 yksikköä.

Ryhmän sopivuus minulle muuttuja selittää työllistymistilanteen muutosta heikoiten yksinään. Lisäksi se on tasoltaan merkitsevä ($p < 0,01$) kahden muun selittävän muuttujan ollessa erittäin merkitseviä. Toisaalta se selittää työllistymistilanteen muutosta melkein yhtä paljon kuin muuttuja *sain apua toimivan jatkolun löytymisessä*. Yhden yksikön muutos kokemuksessa ryhmän sopivuudesta muuttaa työllistymistilannetta 0,17 yksikköä.

Sosiaaliseen kuntoutukseen osallistuminen selittää siis osaltaan ryhmän aikana koettua työllistymistilanteen muutosta. Panostamalla toiminnassa selittäviin muuttujiin vaikuttaviin asioihin voidaan ennusteen mukaan parantaa työllistymistilannetta. Regressioanalyysin mukaan sosiaalisessa kuntoutuksessa kannattaa panostaa erityisesti osallistujien elämänhallinnan parantamiseen pyrittäessä parantamaan työllistymistilannetta. Vaikka avun saanti jatkosuunnitelman löytymisessä ja ko-

kemus ryhmän sopivuudesta itselle ovat myös yhteydessä työllistymistilanteen muutokseen, ei niihin panostaminen tuo samanlaista muutosta työllistymistilanteeseen kuin elämänhallinnan parantaminen.

6 SOSIAALINEN KUNTOUTUS AKTIVOINTITOIMENPITEENÄ

6.1 Interventio

Tämän tutkielman tavoitteena oli arvioida Tampereen sosiaalista kuntoutusta aktivointitoimenpiteenä. Aloitan arvioinnin esittelemällä, millainen Tampereen sosiaalinen kuntoutus on interventiona suhteessa aiempaan tutkimukseen aktivointitoimenpiteistä. Lisäksi pohdin tässä luvussa vaikuttaako ryhmään osallistuminen työllistymistilanteen muutokseen, mikä oli toinen tutkimuskysymyksistäni.

Työttömyyden tiedetään olevan yhteydessä alentuneeseen hyvinvointiin ja syrjäytymiseen. Pitkäaikaistyöttömien kohdalla voidaan puhua jopa huono-osaisuuden kasautumisesta. (Mm. Ala-Kahuoma 2005, 48–49; Parpo 2007, 23.) Siksi onkin huolestuttavaa, että Suomessa oli 2015 tammikuussa 101 537 pitkäaikaistyötöntä (Findikaattori: Vaikeasti työllistyvät 2006 tammikuu – 2016 helmikuu).

Pitkäaikaistyöttömien määrään, syrjäytymiseen ja hyvinvointiin pyritään vaikuttamaan aktivointitoimenpiteillä (Asplund 2009, 12–13; Keskitalo & Karjalainen 2013, 7–13). TE-toimistojen lisäksi myös kunnilla on tahtoa panostaa pitkäaikaistyöttömien palveluihin ja aktivointiin. Erinäiset lakimuutokset ja niin sanottu sakkomaksu kannustavat kuntia entisestään olemaan mukana aktivoinnissa. (Hämäläinen & Tuomala & Ylikännö 2009, 11–12.)

Tampereella on kehitetty vuonna 2012 ryhmämuotoinen kuntouttavan työtoiminnan lain mukainen sosiaalinen kuntoutus vastaamaan palvelutarpeeseen pitkään työttömänä olleille henkilöille. Toiminta on vapaaehtoista ja siinä on hyvät kannustimet, jotta myös ne, jotka eivät ole suostuneet osallistumaan muihin aktivointitoimenpiteisiin tai pärjänneet niissä, lähtisivät mukaan toimintaan. Kyseessä on matalan kynnyksen palvelu, jossa ohjataan ja kannustetaan polulle kohti työtä tai koulutusta.

Kyseessä onkin uudenlainen toiminta, jossa yhdistyvät sosiaalipoliittiset ja työvoimapoliittiset tavoitteet. Sen voidaan nähdä olevan linjassa inhimillisen pääoman kehittämistä korostavan linjan kanssa, sillä siinä pyritään tarjoamaan mahdollisuus osallistumiseen ja moniammatilliseen palveluun sekä torjumaan syrjäytymistä. Voidaan puhua interventtiosta, jonka avulla pyritään vaikuttamaan pitkäaikaistyöttömyyteen ja sen lieveilmiöihin. (Keskitalo & Karjalainen 2013, 7–13.)

Uusliberalistinen katsontakanta kritisoi työttömyysetuuksia ja sitä, että on taloudellisesti mahdollista valita olla työttömänä (Juhila 2010, 69–71; Penna & O’Brien 2013). Myös Tampereen sosiaalista kuntoutusta kohtaan on noussut uusliberalistista kritiikkiä. Sen vaatimuksien nähdään olevan liian matalat suhteellisen hyviin etuihin nähden.

On huomioitava, etteivät taloudelliset edut nousseet palautekyselyn vastauksissa juurikaan esille. Taloudellisen tilanteen ei siis koettu juurikaan parantuneen ryhmän aikana. Palautekyselyssä ei tosin ole kartoitettu sitä, mikä on saanut asiakkaan osallistumaan sosiaaliseen kuntoutukseen. On mahdollista, että taloudelliset etuudet nousisivat enemmän esiin tällaisissa kysymyksissä.

Mielestäni on positiivista, että pitkäaikaistyöttömät hakeutuvat vapaaehtoisesti aktivointitoimenpiteisiin motivaatiotekijöistä riippumatta. Uskon aktivoitumisen lisäävän aktiivisuutta ja tuovan pitkällä aikavälillä enemmän hyötyä taloudellisesti ja hyvinvoinnillisesti yksilölle ja yhteiskunnalle kuin sen, ettei osallistu mihinkään. Tuloksissakin nousi esiin, että hiukan yli puolet osallistujista oli kokenut osallistumisen parantaneen tilannettaan elämänhallinnan (53 %), sekä työllistymistilanteen (55 %) suhteen. Nämä asiat nousivat sosiaalisuuden ohella esiin myös avoimien kysymysten kvantifioinnissa. Elämänhallinta ja työllistymistilanne ovat yhteydessä toisiinsa ja toisessa niistä tapahtunut muutos vaikuttaa myös toiseen niistä.

Aiemmissa tutkimuksissa ja selvityksissä on huomattu, ettei aktivointitoimenpiteillä ole vaikeasti työllistettävien kohdalla vahvoja työllisyysvaikutuksia (Osallistava sosiaaliturva 2015, 40). Vaikka Tampereen sosiaalisessa kuntoutuksessa pyritään aktivoimaan kohti työtä ja koulutusta, jatkaa suurin osa vastaajista johonkin muuhun vaihtoehtoon, kuin työhön tai opiskelemaan (kts. Taulukko 6). Sosiaalisen kuntoutuksen voidaankin nähdä vaikuttavan aiempien tutkimuksien ja selvityksien mukaisesti enemmän elämänhallinnallisiin asioihin kuin suoranaisesti työllistymiseen.

Tuloksieni mukaan osallistuminen sosiaaliseen kuntoutukseen selittää 20 % kokemuksesta ryhmän aikana tapahtuneesta työllistymistilanteen muutoksesta. Tämä on merkittävä selitysaste ihmistieteissä joissa tutkittavat ilmiöt ovat monisyisiä, kuten kokemus työllistymistilanteesta on. Sosiaalisessa kuntoutuksessa kannattaa panostaa erityisesti osallistujien elämänhallinnan parantamiseen pyrittäessä parantamaan työllistymistilannetta, sillä elämänhallinnan parantuessa kaksi yksikköä paranee työllistymistilanne yhden yksikön verran. Tämän vuoksi näen tärkeäksi, että aktivointitoimenpiteissä pyritään vaikuttamaan elämänhallinnallisiin asioihin. Sosiaalisen kuntoutuksen keskiössä ovat myös avun saanti jatkosuunnitelman löytymisessä ja kokemus ryhmän sopivuudesta itselle. Myös nämä asiat ovat yhteydessä työllistymistilanteen muutokseen, mutta niihin panostaminen ei tuo samanlaista muutosta työllistymistilanteeseen kuin elämänhallinnan parantaminen.

Tämän tutkielman paikantuminen Tampereen mallin mukaiseen sosiaaliseen kuntoutukseen rajaa tuloksien yleistettävyyttä. Sosiaalista kuntoutusta järjestetään erilaisissa muodoissa ja erilaisten lainsäädäntöjen pohjalta. Kaikki sosiaalinen kuntoutus ei ole aktivointipolitiikan mukaista toimintaa johon tarvitaan aktivointisuunnitelma, vaikka uudessa sosiaalihuoltolaissa sosiaalista kuntoutusta lähestytäänkin vahvasti aktivoinnin näkökulmasta.

Tämän vuoksi tuloksia voidaan verrata luotettavasti vain toimintoihin, joissa sosiaalisen ulottuvuuden lisäksi mukana ovat työllistymistä edistävät pyrkimykset. Toisaalta tämä laajentaa monien sosiaalisen kuntoutuksen toimien lisäksi vertaamaan tuloksia joihinkin puhtaasti aktivointitoimenpiteitä edustaviin toimiin, esimerkiksi kuntouttavaan työtoimintaan.

6.2 Vaikutukset

Jatkan sosiaalisen kuntoutuksen arviointia pohtimalla sen yksilötason vaikutuksia. Toiminnan vaikutusten selvittäminen olikin toinen tutkimuskysymyksistäni. Toimintaan osallistuminen on tulosten mukaan koettu selvästi positiiviseksi, sillä suurin osa suosittelisi osallistumista ystävälleen tai tuttavalleen. Tämä kertoo siitä, ettei osallistumista ole koettu turhaksi tai epämiellyttäväksi. Palauteessa ei noussut esille juurikaan negatiivisia asioita. On kuitenkin huomioitava, että palautekyselyssä on suurelta osin kannustettu vastaamaan nimenomaan positiiviseen sävyyn.

Kysyttäessä, mitä ryhmästä on saanut, nousivat mielekäs tekeminen ja uudet ihmissuhteet suurimmiksi luokiksi. Lisäksi moni oli kokenut muodostaneensa toimivan jatkosuunnitelman ja saaneensa lisää tietoa erilaisista palveluista. Sosiaalinen aspekti, elämänhallinnan teemat ja työllistymistä edistävät teemat nousivat esille laajalti myös avoimessa kysymyksessä siitä, mitä muutosta osallistuminen on tuonut elämään.

Tämä on linjassa aiempien aiheesta tehtyjen tutkimuksien ja selvitysten kanssa. Myös niiden tuloksissa pitkäaikaistyöttömille suunnatuissa aktivointitoimenpiteissä nousivat esille enemmän hyvinvointivaikutukset ja elämänhallinnalliset asiat, kuin työllistymistä edistävät asiat. (Kallio & Meklin & Tammi 2008, 50–52; Tuloksellisuustarkastuskertomus 229/2011, 40–47.) Tätä selittää se, että työmarkkina-avalmiuksia edistäviin aktivointitoimenpiteisiin osallistuvat usein vaikeasti työllistettävät pitkäaikaistyöttömät (Asplund 2009, 12–13). Heille ei yleensä ole realistisista työllistystä suoraan avoimille työmarkkinoille, vaan he tarvitsevat ensin apua työmarkkina-avalmiuksien luomisessa.

Sosiaalisen ulottuvuuden laaja esiin nouseminen on sosiaalisen kuntoutuksen tavoitteiden mukaista (Haimi & Hurme 2007, 50). Aiempien tutkimusten mukaisesti Tampereen sosiaalisessa kuntoutuksessa nousivat esiin fyysisen ja psyykkisen terveyden parantuminen ja elämänhallinnalliset teemat, kuten esimerkiksi päivärytmin löytyminen. Fyysisen ja psyykkisen terveydentilanteen edistyminen eivät kuitenkaan nousseet tuloksissa esille yhtä merkittävästi, kuin aiempien tutkimusten tuloksissa. (Mm. Kallio & Meklin & Tammi 2008, 50–52; Kuusela & Kvik 2004, 44–52; Tuloksellisuustarkastuskertomus 229/2011, 40–47.)

Elämänhallinnan ja hyvinvoinnin lisääntymisen voidaan nähdä olevan työllistymistä edistäviä asioita ja niiden puutteen olevan työllistymisen esteitä (Ala-Kauhanen 2005, 42; TEM Liite 2011, 6–7). Ilman tietyn asteista elämänhallintaa voi olla vaikeaa saada työtä tai päästä koulutukseen, saati pysyä niissä. Työssä oleminen on kytköksissä elämänhallintaan ja hyvinvointiin (Mm. Ala-Kauhanen 2005, 48–49; Hietaniemi 2004, 91). Tämä voi osaltaan selittää tuloksia. Voi ajatella, että aktivointitoimenpiteeseen osallistuminen on tietyllä tapaa samanlaista, kuin työssä käyminen ja sen vuoksi lisää hyvinvointia ja elämähallintaa.

Hiukan yli puolet vastaajista oli kokenut tilanteen elämänhallinnan sekä työllistymisen ja koulutukseen pääsemisen suhteen muuttuneen parempaan suuntaan. Tämä on merkittävä onnistuminen

matalan kynnyksen toiminnalle, joka on monelle pitkäaikaistyöttömälle ensimmäinen palvelu pitkään aikaan. Kokemus siitä, että tilanne on muuttunut positiiviseen suuntaan voi antaa itsevarmuutta ja kannustaa jatkamaan eteenpäin.

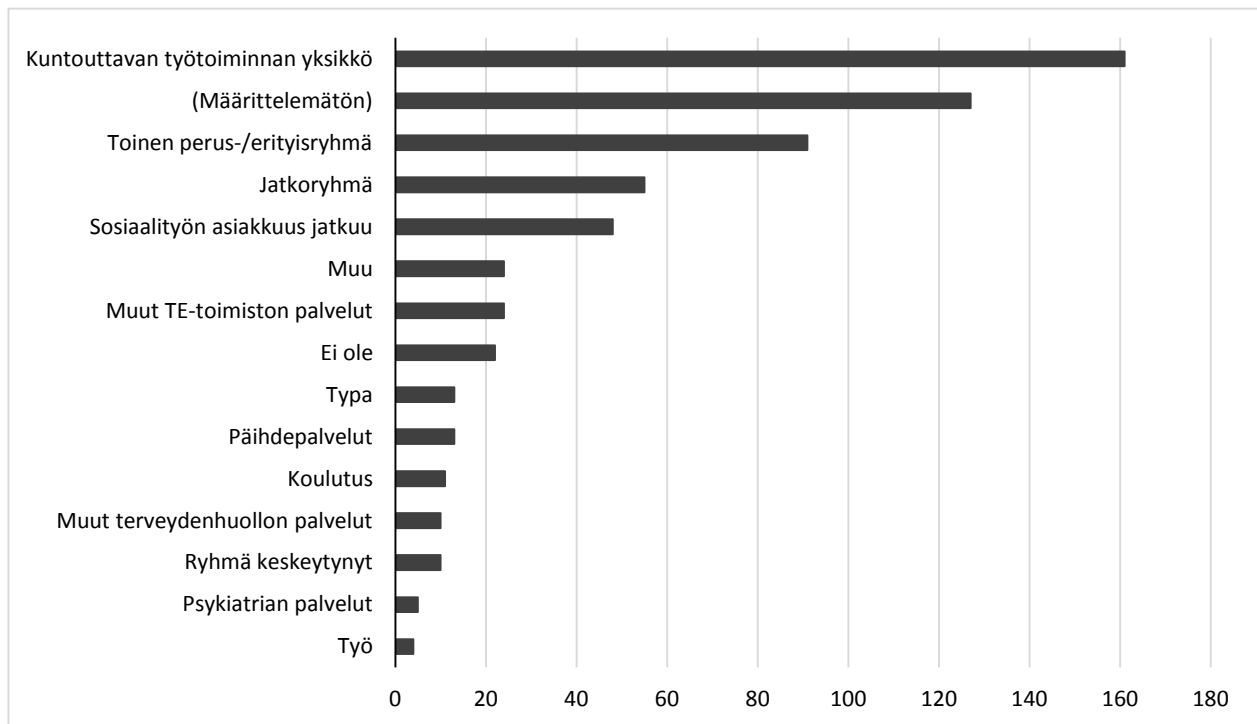
Melkein puolet vastaajista oli kokenut, ettei tilanne ole muuttunut lainkaan, mutta mielestäni sitäkin voidaan pitää positiivisena asiana. On muistettava, että sosiaalinen kuntoutus on nimenomaan matalan kynnyksen palvelu, johon osallistutaan pitkän työttömyyden jälkeen. Monellekaan ei ole realistista jatkaa heti työhön tai koulutukseen, vaan tarkoituksena on herättää miettimään vaihtoehtoja, lisätä hyvinvointia ja luoda uskoa itseensä. Tämän vuoksi se, ettei tilanteen ole koettu huonontuneen, on merkki siitä, ettei sosiaalinen kuntoutus ole epäonnistunut. Palvelua olisi kuitenkin pyrittävä kehittämään sellaiseen suuntaan, että mahdollisimman moni kokisi tilanteensa muuttuvan parempaan suuntaan.

Positiivinen kokemus toimintaan osallistumisesta ja tilanteen paraneminen voi rohkaista osallistumaan muihin palveluihin (mm. Kuusela & Kvik 2004). Se, ettei tilanne ainakaan huonone, voi antaa ajatuksen siitä, että palveluihin kannattaa osallistua edes taloudellisten etujen saamiseksi kun siitä ei ole haittaakaan. Muihin palveluihin jatkamaan rohkaiseminen onkin yksi sosiaalisen kuntoutuksen tärkeimmistä tehtävistä.

Muissa palveluissa jatkamisesta voi mahdollisesti seurata edelleen edistymistä kohti työtä tai koulutusta. Taulukko 6 kuvaa tarkemmin vuonna 2012–2013 sosiaaliseen kuntoutukseen osallistuneiden (n=618) jatkosuunnitelmia. Kyseinen palkkidiagrammi on vedetty ulos työntekijöiden käyttämästä Requeste nimisestä tietokannasta.

Osallistujista suurin osa osallistuu useampaan kuin yhteen ryhmään. Tähän on useita syitä. Ensimmäisestä ryhmästä on voinut olla poissaoloja ja osallistuja on halunnut kerrata käytyjä asioita. Osallistuja on voinut haluta osallistua eri sisältöiseen ryhmään (n=91) tai on osallistunut jatkoryhmään (n=55). Toisaalta osa osallistuu uuteen ryhmään sen vuoksi, että on jonossa kuntouttavaan työtoimintaan ja haluaa olla osallisena myös jonotusaikana. Osallistumisen positiivisten vaikutuksien vuoksi on parempi osallistua uudelleen, kuin jäädä kotiin odottamaan seuraavaan palveluun pääsemistä.

Taulukko 6 Osallistujien jatkosuunnitelmat vuodelta 2012–2013.

Joillakin syynä useampaan ryhmään voi olla se, että he ovat osallistuneet jo muihin tarjottuihin aktivointitoimenpiteisiin, mahdollisesti useampaan kertaan. Tämän vuoksi heidän ei ole mielekästä jatkaa näihin toimenpiteisiin. He eivät ole onnistuneet työllistymään vaan työttömyys jatkuu edelleen. He kokevat sosiaalisen kuntoutuksen uutena ja mukavana toimintana, jossa haluavat olla osallisena mahdollisimman pitkään ennen kuin jäävät taas kokoaikaisesti työttömiksi, tai palaavat muiden palveluiden pariin.

Sosiaalisesta kuntoutuksesta eteenpäin jatkettaessa monen seuraava askel on kuntouttava työtoiminta (n=161). Koska sosiaalinen kuntoutus on matalimman kynnyksen työllistymistä edistävää toimintaa ja kuntouttava työtoiminta siitä askeleen haastavampaa, voidaan tämä nähdä luonnollisena jatkumona. Ne joilla jatkosuunnitelmana on kohta ”Muu” (n=24) ovat jatkaneet itsenäistä työnhakua tai ovat siirtyneet johonkin sellaiseen palveluun, jota vaihtoehtoissa ei ole. Esimerkkinä tällaisesta palvelusta toimii mielenterveyskuntoutujien päivätoiminta.

Osallistujia jatkaa jonkin verran myös muiden työllistymispalvelujen pariin, esimerkiksi TE-toimiston (n=24) ja TYPAn (työvoiman palvelukeskuksen) palveluihin (n=13). Nämä palvelut ovat sellaisia, jotka vaativat jo enemmän työllistymisvalmiuksia ja joiden tavoitteena on selkeämmin

työ tai koulutus, kuin elämänhallinnan vahvistaminen. Työhön tai koulutukseen (n=15) jatkaa hyvin pieni osuus osallistujista. Tämä voi selittyä sillä, että osallistujat ovat pitkäaikaistyöttömiä ja sosiaalinen kuntoutus on ensimmäinen askel kohti työllistymistä. Lähtökohtiin nähden ryhmän kuitenkin keskeyttää merkittävän vähäinen määrä (n=10).

Työllisyyspalveluiden lisäksi osallistujia ohjataan sosiaali- ja terveyspalveluihin. Näitä ovat esimerkiksi oman sosiaalityöntekijän kanssa työskentelyn jatkaminen (n=48), päihde- (n=13), mielenterveys- (n=5) ja muut terveyspalvelut (n=10). Suuri osa jatkaa sosiaali- ja terveyspalveluiden piirissä. Tämä kertoo siitä, ettei työllistyminen ole ajankohtaista, vaan ensin täytyy pureutua tarkemmin sen esteisiin. Toisaalta juuri työttömyys voi olla syy sosiaali- ja terveyspalvelujen tarpeeseen, joka on huomattu vasta osallistuttaessa aktivointitoimenpiteeseen. Tampereen sosiaalinen kuntoutus voidaankin nähdä työttömien tilannetta laajasti kartoittavana ja oikeiden palveluiden pariin ohjaavana toimintana.

Tulosten valossa sosiaalisella kuntoutuksella voidaan nähdä olevan sosiaalisuutta ja elämänhallintaa lisääviä vaikutuksia. Lisäksi voidaan ajatella, että osallistumisella on välillisiä työllistymisvaikutuksia. Näiden asioiden vuoksi sosiaalisen kuntoutuksen voidaan nähdä onnistuvan tavoitteissaan ja olevan vaikuttavaa toimintaa, vaikka vaikuttavuuden edistämiseksi on vielä kehitettävääkin. Sosiaalinen kuntoutus on sosiaali- ja työllisyyspalveluiden rajapinnalla toteutettua toimintaa (Asplund 2009, 13). Onnistumisen merkinä toimii myös se, että sen vaikutukset vastaavat näiden molempien asettamiin tavoitteisiin.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET

7.1 Tuloksista

Tämän tutkielman tavoitteena oli arvioida sosiaalista kuntoutusta aktivointitoimenpiteenä, keskittyen erityisesti sen vaikutuksiin. Tähän liittyen pyrin todentamaan, vaikuttaako ryhmään osallistuminen työllistymistilanteeseen. Nämä tavoitteet on tutkielmassa saavutettu.

Tutkielma suuntautui Tampereen mallin mukaiseen sosiaaliseen kuntoutukseen. Koska sosiaalista kuntoutusta järjestetään niin monella erilaisella konseptilla, eivät tulokset ole suoraan yleistettävissä. Toisaalta tuloksia voi tietystä määrin verrata myös kuntouttavaan työtoimintaan, sillä Tampereen mallin mukainen sosiaalinen kuntoutus järjestetään saman lain puitteissa.

On syytä muistaa, että tutkielman tulokset perustuvat vastaajien kokemuksiin. Ihmisten käsitys siitä mitä milläkin kysymyksellä tarkoitetaan ja miten he kokevat minkäkin asian ovat hyvin vaihtelevia. Suuri otoskoko kuitenkin lisää tulosten luotettavuutta. Tulokset eivät kerro suoraan, miten asiat ovat, vaan sen, miten otantajoukko on asiat kokenut. Tämä on hyvä pitää mielessä tuloksia pohdittaessa.

Tutkielman tulokset ovat hyvin kannustavia ja linjassa aiempien tutkimuksien ja selvityksien kanssa, kuten olen luvussa kuusi tuonut esiin. Tampereen sosiaalisen kuntoutuksen voidaan nähdä vaikuttavan joihinkin työllistymisen mikrotason esteisiin, esimerkiksi joidenkin kohdalla vähentävän päihteiden käyttöä tai tuovan arkeen rytmiä. Sen on koettu tuoneen elämään sosiaalisuutta ja mielekästä tekemistä, sekä auttaneen luomaan jatkosuunnitelman ja antaneen lisää tietoa palveluista.

Aiempien tutkimuksien ja selvitysten (esim. (Kallio & Meklin & Tammi 2008, 50–52; Tuloksellisuustarkastuskertomus 229/2011, 40–47) mukaisesti hyvinvointivaikutukset nousivat vastauksissa enemmän esille, kuin työllistymistä edistävät asiat. Sosiaalisen kuntoutuksen kehittämisen paikka olisikin siinä, miten työllistymistä edistäviä asioita saataisiin painotettua enemmän.

Hyvinvointivaikutuksien suurempi esille nouseminen on kuitenkin ymmärrettävää. Sosiaalinen kuntoutus on matalan kynnyksen toimintaa pitkään työttömänä olleille, joiden ei ole useinkaan realistista työllistyä tai päästä koulutukseen ilman pidempää kuntoutumista (Asplund 2009, 12–13). Hyvinvoinnin lisääntyminen voi myös auttaa työllistymisessä tai koulutukseen pääsemisessä (Winkelman & Winkelman 1998). Vastaajien kokemuksissakin nousi esille, että sosiaaliseen kuntoutukseen osallistumisen osa-alueista elämänhallinnan paraneminen selittää eniten työllistymistilanteen muutosta.

Aktivoitumisen suhteen positiivista kuvaa luo se, että elämänhallinnan ja tilanteen työllistymisen ja koulutuksen suhteen oli koettu joko pysyneen samana tai hieman parantuneen. Matalan kynnyksen toiminnalle tämä on mielestäni hyvä tulos. Tulokset pohjautuvat asiakkaiden omiin kokemuksiin, eikä voida todentaa, että tilanne on todella parantunut. Oma kokemus on kuitenkin itselle todellinen ja on muistettava, että usein jo toivon herääminen itsessään voi olla eteenpäin vievä asia (mm. Kokko ym. 2013, Kuusela & Kvik 2004).

Suurin osa osallistuu useampaan kuin yhteen ryhmään.. Sosiaalisesta kuntoutuksesta eteenpäin jatketaan suurelta osin kuntouttavaan työtoimintaan. Jonkin verran jatkaa myös muiden työllistymispalvelujen parissa. Työhön tai koulutukseen jatkaa hyvin pieni osuus osallistujista. Työllisyyspalveluiden lisäksi ohjauksia tehdään sosiaali- ja terveyspalveluihin. Näitä ovat esimerkiksi oman sosiaalityöntekijän kanssa työskentelyn jatkaminen, päihde-, mielenterveys- ja muut terveyspalvelut.

Aktivointitoimenpiteelle olisi suotavaa, että useampi asiakkaista jatkaisi vahvemmin työllistymispalveluiden piiriin. Toisaalta sosiaalinen kuntoutus toteuttaa juuri sellaista aktivointipolitiikkaa, jolla pyritään parantamaan elämänhallintaa ja estämään syrjäytymistä (Keskitalo & Karjalainen 2013, 7–13). Osallistujan tarpeen mukaisiin palveluihin ohjaaminen vie eteenpäin näitä tavoitteita ja edesauttaa työllistymisen esteiden tai työttömyyden haittavaikutusten purkamista.

Kaiken kaikkiaan tulokset olivat hyvin positiivisia. Osallistujat ovat olleet tyytyväisiä ja olisivat valmiita suosittelemaan toimintaan osallistumista ystävilleen ja tuttavilleen. Tätä voidaan pitää merkinä onnistuneesta, asiakaslähtöisestä ja vaikuttavaksi koetusta toiminnasta.

Näiden tulosten valossa sosiaalisella kuntoutuksella voidaan nähdä olevan hyvinvointia lisäävä ja maltillisesti aktivoiva välitön vaikutus. Pitkän ajan vaikuttavuuteen ei tämän tutkielman tuloksilla

voi ottaa kantaa. Tulkitsen sosiaalisen kuntoutuksen onnistuvan matalan kynnyksen aktivointitoimenpiteenä. Toiminta ja sen tavoitteet sijoittuvat sosiaali- ja työllisyyspalveluiden välimaastoon. Tuloksien valossa voi todeta sosiaalisen kuntoutuksen onnistuvan myös sosiaalisissa tavoitteissaan.

Tässä tutkielmassa on tuotu esiin työn ja hyvinvoinnin kytkös, sekä työttömyyden ja huono-osaisuuden kytkös. Aktiivitoimenpiteiden sosiaalinen kuntoutus mukaan lukien on todettu lisäävän hyvinvointia ja elämänhallintaa (mm. Andersen 2008; Kuusela & Kivick 2004). Näiden tulosten valossa hyvinvointinäkökulmasta näyttääkin tärkeältä olla mieluummin osallisena kuin osattomana, on kyse sitten työstä tai aktivointitoimenpiteistä. Mikäli ei onnistu saamaan työtä tai koulutusta, olisi kannattavaa osallistua johonkin työn kaltaiseen osallistavaan toimintaan.

7.2 Tutkielman teosta

Koska käytin valmista aineistoa, oli aineistossani vastauksia kysymyksiin joita en tarvinnut analysoida teossa. Toisaalta jos olisin tehnyt palautekyselyn itse ja vain tätä tutkielmaa varten, olisin saattanut lisätä siihen joitakin kysymyksiä. Osa kysymyksistä olisi hyvä olla esitetty erilaisessa muodossa, jotta olisin voinut hyödyntää niitä monimuotoisemmin analyysissä. Koska arvioin sosiaalista kuntoutusta aktivointitoimenpiteenä, olisi kyselyssä ollut hyvä olla kysymyksiä liittyen aktivointisuunnitelman tekoon, toteutumiseen ja kokemukseen sen hyödyllisyydestä.

Aineistona tässä tutkielmassa oli Tampereen sosiaalisen kuntoutuksen palautekyselyn vastaukset. On huomioitava, että sama henkilö on voinut käydä useamman ryhmän, ja on voinut tämän vuoksi vastata useamman kerran kyselyyn. Palaute on kerätty internetlomakkeen kautta sähköisesti sosiaalisen kuntoutuksen käyneiltä asiakkailta. Sähköinen palautteen keruutapa voi tuoda lisähaasteita, sillä tietotekniikan käyttö voi olla haastavaa joillekin vastaajille. On myös olemassa riski, ettei tietotekniikka toimi suunnitellulla tavalla.

Kerroin teoriaosuudessa millainen Tampereen mallin mukainen sosiaalinen kuntoutus on. Kerroin toiminnasta sellaisena kuin se oli aineiston keräysajankohtana, jotta toimintaa voi arvioida aineiston valossa mahdollisimman luotettavasti. On hyvä huomioda, että toiminnassa on tapahtumassa

muutoksia vuoden 2016 aikana erinäisten organisaatiouudistusten ja lakimuutosten myötä. Toiminta ei myöskään ole enää nimeltään sosiaalista kuntoutusta, vaan Avaimia Arkeen – ryhmätoimintaa.

Kvantifioin palautekyselyssä olleet tutkielmani kannalta olennaiset avoimet kysymykset esitelläkseni niistä nousseita asioita. Käyttämäni aineisto oli laaja, mikä nostaa tulosten luotettavuutta. Tulokset perustuvat osallistujien kokemuspohjaisiin vastauksiin eivätkä siihen, miten asiat ovat jonkin yleisen mittarin mukaan.

Kvantitatiivisin menetelmin tehty tutkielma voi rajata tiedonsaantia. Vaikka aineistossa oli avoimia kohtia ja paljon valmiita vastausvaihtoehtoja, voivat jotkin asiat jäädä tulematta tietoon. Aihetta olisikin syytä tutkia myös kvalitatiivisesti, esimerkiksi haastattelututkimuksena. Näin voitaisiin saada esiin merkityksiä ja kokemuksia, jotka eivät välity kyselytutkimuksen kautta.

Toisaalta sosiaalityössä tunnutaan suosittavan enemmän kvalitatiivisia menetelmiä vaikka myös määrälliselle tiedon tuottamiselle on tarvetta. Tämä oli yksi syy, mikä vaikutti valintaani tehdä tutkielma kvantitatiivisia menetelmiä soveltaen. Se, ettei minulla ole taustalla tilastotieteellisiä opintoja toi lisähaastetta tilastollisten menetelmien soveltamiseen ja saatujen tulosten esittämiseen.

Tulokset vastaavat nimenomaan välittömien vaikutusten tutkimiseen, eivät laajemmin vaikuttavuuden tutkimiseen. Oletusarvoista näin suuren aineiston pohjalta on, että juuri osallistuminen sosiaaliseen kuntoutukseen on vaikuttanut tuloksiin. Kuitenkaan muiden elämän osa-alueiden vaikutusta ei voida irrottaa tuloksista.

Vaikuttavuuden arvioimiseksi olisi hyvä olla verrokkiryhmä, joka olisi saman palvelun tarpeessa ja tutkia heidän kohdaltaan samoja asioita saman ajanjakson verran. Näin voitaisiin todentaa, mitkä vaikutukset johtuvat sosiaaliseen kuntoutukseen osallistumisesta. Tällaisen verrokkiryhmän koonti on kuitenkin lakisääteisen palvelun kohdalla eettisesti ongelmallista. Vaikuttavuuden tutkimista edistäisi myös se, että tutkimus on seurantatutkimuksena toteutettu. Tällöin voitaisiin arvioida ovatko osallistumisesta seuranneet asiat hetkellisiä vaikutuksia vai pidempää vaikuttavuutta.

7.3 Esiin nousseita uusia tutkimusaiheita

Kuten kaikessa julkisessa toiminnassa, olisi myös Tampereen sosiaalisessa kuntoutuksessa hyvä tutkia enemmän vaikuttavuutta. Tässä tutkielmassa aineisto mahdollisti vain lyhyen aikavälin vaikuttavuuden analysoinnin. Olisi tärkeää voida tutkia asiaa pidemmällä aikavälillä. Tätä hankaloittaa se, että asiakkaat jatkavat sosiaalisesta kuntoutuksesta eteenpäin. TE-toimiston ja kuntien järjestämien palveluiden välillä tiedon välittäminen on haasteellista erilaisten salassapitosäädösten vuoksi.

Vaikuttavuuden tutkiminen vaatisikin laajaa pitkittäistutkimusta. Palvelupolut ovat yksilöllisiä ja olisi vaikeaa eritellä, mikä palvelu on vaikuttanut miten ja mihin. Lisäksi elämäntilanteiden muutoksien tuomat vaihtelut tulisi saada suljettua tuloksia sekoittamasta. Mittaristojen laatiminen olisi erittäin haasteellista, mutta tarpeellista. Samat ongelmat koskevat muidenkin aktivointitoimenpiteiden tutkimista.

Aktivointitoimenpiteiden tutkiminen on rajoittunut paljolti työllistymisen näkökulmaan. Sen sijaan hyvinvointivaikutuksia ei ole pääasiallisesti juurikaan tutkittu, vaikkakin ne ovat nousseet esiin muihin asioihin kohdistuvissa tutkimuksissa. Tämän vuoksi jouduin tukeutumaan tätä tutkielmaa tehdessäni tutkimusten lisäksi aiheeseen liittyviin selvityksiin ja raportteihin laajemman kuvan saamiseksi. Uskon niiden antavan osviittaa tuloksista, vaikkeivat ne tieteellisiä tutkimuksia olekaan. Aihetta olisi mielestäni tarpeellista tutkia enemmän, varsinkin kun monien aktivointitoimenpiteiden yhtenä tarkoituksena on pyrkiä lisäämään hyvinvointia.

Mielenkiintoisena muuttujana aktivoinnin saralla näen myös sanktioiden osuuden. Nykyisenkaltaisen aktivointipolitiikka perustuu pitkälti vastikkeellisuuteen. Mielestäni olisi tärkeää kerätä tietoa siitä, aktivoiko tällainen systeemi ja missä suhteessa verrattuna esimerkiksi vapaaehtoisuuteen perustuviin toimiin.

Vastikkeellisuuteen perustuvaa aktivointipolitiikkaa on kritisoitu siitä, että se sivuuttaa yhteiskunnalliset työttömyyden syyt. Vastikkeellisuus näkyy nimenomaan yksittäisen henkilön vastuuttamisena siitä, ettei tämä ole työllistynyt velvoittamalla hänet osallistumaan aktivointitoimenpiteisiin.

(mm. Tuusa 2005, 17; Vähätalo 2001, 206–207.) Taantumana, teknologian kehityksen ja globalisaation myötä työpaikat ovat vähentyneet erityisesti sellaisilla aloilla, joihin ei vaadita pitkää koulutusta tai työkokemusta (mm. Kasvio & Räikkönen 2010, 5; Parpo 2007, 13, 16). Tällaiset työpaikat ovat juuri niitä, joista vaikeasti työllistettävät henkilöt voisivat aloittaa työuransa aktiivoinnin jälkeen. Monellakaan vaikeasti työllistettävällä ei ole sellaista tuoretta koulutusta tai työkokemusta taustalla, joilla voisi työllistyä aloille, joilla on nyt työvoimasta pulaa. Voidaan miettiä onko aktivointipolitiikalla ja pitkällä kuntoutusprosessilla millainen merkitys, jos makrotason työllistymisesteen vuoksi ei ole mahdollisuutta työllistyä vaikka mikrotason työllistymisesteen olisi selätetty.

Tämä herättää miettimään, onko oikeudenmukaista vastuuttaa yksittäistä henkilöä siitä, että hän on työtön. On kuitenkin muistettava, että pieni osa työttömistä on itse valinnut työttömyyden (Parpo 2007, 22). Suomessa on laajat mahdollisuudet kehittää osaamistaan ja kouluttautua lisää. Aktivointipolitiikan vastuuttaminen liittyykin siihen, että henkilön odotetaan edistävän omia työllistymismahdollisuuksiaan ja työn saantia (Keskitalo & Karjalainen 2013, 7–13).

Koska aktivointiin liittyy työuran edistämisen lisäksi pyrkimys estää syrjäytymistä, on nykyisenlainen aktivointipolitiikka mielestäni tarpeellista. Tämän tutkielman ja aiempien tutkimuksien ja selvityksien tulokset puoltavat sitä, että aktivointipolitiikka on onnistunut pitkäaikaistyöttömien hyvinvoinnin lisäämisessä, minkä voidaan nähdä välillisesti parantavan myös työllistymismahdollisuuksia. Tutkimusta aiheesta tarvitaan kuitenkin lisää.

LÄHTEET

Ala-Kauhanen, Mika (2005) Keppiä ja porkkanaa. Voidaanko aktivoinnilla vaikuttaa työttömien työllistymiseen ja hyvinvointiin? *Yhteiskuntapolitiikka* 70(1), 42–53.

Aho, Simo (2004) Kroonisen työttömyyden laajuus, rakenne ja syntytausta. Helsinki: Työministeriö. Työpoliittinen tutkimus 261.

Ahonen, Pertti & Virtanen, Petri & Uusikylä, Petri (2002) Evaluation in Finland. Teoksessa: Furubo, Jan-Eric & Rist, Ray & Sandahl, Rolf (toim.) *International atlas of evaluation*. New Brunswick and London: Transaktion Publishers, 47–62.

Andersen, Signe (2008) The Short- and Long-term Effects of Government Training on Subjective Well-being. *European Sociological Review* 24(4), 451–462.

Asplund, Rita (2009) Työvoimapolitiittinen vaikuttavuus Suomen näkökulmasta katsottuna. Teoksessa *Työpoliittinen aikakauskirja* 3/2009. Helsinki: Työ- ja Elinkeinoministeriö.

Asplund & Kauhanen & Maliranta (2012) Työtehtävien ja palkkojen dynamiikka. Helsinki: Elinkeinoelämän tutkimuslaitos.

Auvinen, Ari-Matti (2013) Kirjallisuuskatsaus työelämästä oppimisympäristönä. Luonnos. Suomen eOppimiskeskus ry:n Tyyne –hanke. http://wiki.eoppimiskeskus.fi/download/attachments/7635237/TYYNE-kirjallisuuskatsaus_Ama_2013_01_21.pdf. Viitattu 14.2.2014.

Breidahl, Karen & Clement, Sanne (2010) Does Active Labour Market Policy have an Impact on Social Marginalization? *Social Policy and Administration* 44(7), 845–864.

Böckerman Petri & Ilmakunnas Pekka (2009) Unemployment and self-assessed health: Evidence from panel data. *Health Economics* 18(2), 161–179.

Cordóva, Efrén (1986) From full-time wage to atypical employment: A major shift in the evolution of labour relations? *International Labour Review* 125(6), 641–667.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha (1998) *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.

Findikaattori: Pitkäaikaistyöttömät 24.6.2014. <http://www.findikaattori.fi/fi/37>. Viitattu 8.7.2014.

Findikaattori: Vaikeasti työllistyvät 2006 tammikuu – 2016 helmikuu. <http://www.findikaattori.fi/fi/table/37>. Viitattu 3.4.2016.

Haimi, Tea & Hurme, Jaana (2007) *SOSIAALISEN KUNTOUTUKSEN KÄSITE 1950-LUVULTA NYKYPÄIVÄÄN*. Käsitehistoriallinen tarkastelu sosiaalisen kuntoutuksen käsitteestä. Jyväskylän yliopisto: Pro gradu -tutkielma.

HE 164/2014 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle sosiaalihuoltolaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi. [http://www.eduskunta.fi/triphome/bin/thw/?\\${APPL}=akirjat&\\${BASE}=akirjat&\\${THWIDS}=0.35/1428525275_411623&\\${TRIPPIFE}=PDF.pdf](http://www.eduskunta.fi/triphome/bin/thw/?${APPL}=akirjat&${BASE}=akirjat&${THWIDS}=0.35/1428525275_411623&${TRIPPIFE}=PDF.pdf), viitattu 8.4.2015.

Heikkilä, Tarja (1998) *Tilastollinen tutkimus*. Helsinki: Edita.

Heinonen, Elisabet & Hämäläinen, Kari & Räisänen, Heikki & Sihto, Matti & Tuomala, Juha (2004) *Mitä on työvoimapolitiikka?* Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy.

Hietaniemi, Eila (2004) *Aktivointia – elämänhallintaa – sosiaalista pääomaa*. Tutkimus ikääntyvien työttömien elämänhallinnan tekijöistä ja syrjäytymistä torjuvien toimenpiteiden vaikutuksista. Työpoliittinen tutkimus Nro 260.

Hinkka, Terhi & Koivisto, Juha & Haverinen, Riitta (2006) *Kartoittava kirjallisuuskatsaus sosiaalisen kuntoutuksen työmuodoista ja niiden vaikutuksista*. Helsinki: Stakesin raportteja 12/2006. <http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/77938/R12-2006-VERKKO.pdf?sequence=1>. Viitattu 8.3.2015.

Hämäläinen, Kari (2013) Aktivointipolitiikan talouspoliittiset tavoitteet, tulokset ja merkitys yhteiskunnassa. Teoksessa Vappu, Karjalainen & Elsa, Keskitalo (toim.) (2013) Kaikki työuralle! Työttömien aktivointipolitiikkaa Suomessa. Tampere: Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy. 173–189.

Hämäläinen, Kari & Tuomala, Juha (2006) Työvoimapolitiittisten toimenpiteiden vaikutusten arviointi. Työpoliittinen tutkimus 315. Helsinki: Työministeriö.

Hämäläinen, Kari & Tuomala, Juha & Ylikännö, Minna (2009) Työmarkkinatuen aktivoinnin vaikutukset. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 7/2009.

IFSW, International Federation of Social Work. Statement of Ethical Principles. <http://ifsw.org/policies/statement-of-ethical-principles/>. Viitattu 24.10.2014.

Jokivuori, Pertti & Hietala, Risto (2007) Määrällisiä tarinoita. Monimuuttujamenetelmien käyttö ja tulkinta. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit Oy.

Juhila, Kirsi (2006) Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Tampere: Vastapaino.

Järvikoski, Aila & Härkäpää, Kristiina (2011) Kuntoutuksen perusteet: näkökulmia kuntoutukseen ja kuntoutustieteeseen. Helsinki: WSOY pro.

Järvikoski, Aila (2013) Monimuotoinen kuntoutus JA SEN KÄSITTEET. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=9882185&name=DLFE-28516.pdf. Viitattu 24.10.2014.

Järvinen, Tero & Vanttaja, Markku (2000) Koulutuksen hyvä ja huono-osaiset. Laudaturylioppilaiden ja koulutuksesta karsiutuneiden kotitaustat. Kasvatus 31 (3), 205–216.

Kajanoja, Jouko (2003) Sosiaalipolitiikka ja talousteoria. Teoksessa Tuula, Helne, Raija, Julkunen, Jouko, Kajanoja, Sini, Laitinen-Kuikka, Tiina, Silvasti & Jussi, Simpura: Sosiaalinen politiikka. Helsinki WSOY, 183–214.

Karjalainen, Vappu & Keskitalo, Elsa (toim.) (2013) Kaikki työuralle! Työttömien aktivointipoliittikkaa Suomessa. Tampere: Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy.

Karjalainen, Vappu & Rajavaara, Marketta (2012) Sosiaalinen kuntoutus lakisääteiseksi – Mikä muuttuu? Kuntoutus 2012(4), 3-4.

Kasvio, Antti & Räikkönen, Timo (2010) Kohti kestäväää työelämää. Helsinki: Työterveyslaitos. http://www.ttl.fi/fi/verkkokirjat/Documents/Kohti_kestavaa_tyolamaa.pdf. Viitattu 6.4.2015.

Kataja Kati & Ristikari Tiina & Paananen Reija & Heino Tarja & Gissler Mika. 2014. Hyvinvointiongelmien ylisukupolviset jatkumot kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten elämässä. Yhteiskuntapolitiikka 79(1), 38–54.

Kauppinen, Timo & Saikku, Peppi & Kokko, Riitta-Liisa (2010) Työttömyys ja huono-osaisuuden kasautuminen. Teoksessa Marja, Vaarama, Pasi, Moisio & Sakari, Karvonen (toim.) Suomalaisten hyvinvointi 2010. Helsinki: Yliopistopaino.

Kesä, Mikko & Kinnunen, Riitta & Ala-Kauhaluoma, Mika & Laiho, Anna & Müller & Joutsen, Minna (2013) Sosiaalisen kuntoutuksen selvitystyö. Loppuraportti 10.9.2013. Innolink Research.

Kivipelto, Minna (2006) Sosiaalityön kriittinen arviointi. Sosiaalityön kriittisen arvioinnin perustelut, teoriat ja menetelmät. Seinäjoen ammattikorkeakoulun julkaisusarja A3. Seinäjoki.

Kokko, Tiina (2014) Tampere maksoi sakkomaksua työttömistä jo 18 miljoonaa. Yle uutiset 21.2.2014. http://yle.fi/uutiset/tampere_maksoi_sakkomaksua_tyottomista_jo_18_miljoonaa/7100388. Viitattu 19.3.2014.

Kokko, Riitta-Liisa & Nenonen, Tellervo & Martelin, Tuija & Koskinen, Seppo (toim.) (2013) Työllisyys, terveys ja hyvinvointi – Paltamon työllistämismallin vaikutusten arviointitutkimus 2009–2013. Hankkeen loppuraportti. THL raportti 18/2013. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.

Korpi, Tomas (1997) Is utility related to employment status? Employment, unemployment, labor market policies and subjective well-being among Swedish youth. Labour Economics 4(2), 125–147.

Kuusela, Kirsti & Kwick, Inkeri (2004) Pyörre -projekti 2002-2004. Sosiaalinen kuntoutus, toiminnallisuus ja ryhmämuotoinen aikuissosiaalityö. Selvityksiä 2004:6. Helsinki: Helsingin kaupungin sosiaalivirasto.

Laininen, Pertti (2001) Tilastollisen analyysin perusteet. Helsinki: Hakapaino Oy.

Laki kuntouttavasta työtoiminnasta 2.3.2001/189.

Lødemel, Ivar (2002) Work Fare in Six European Nations.

Metsämuuronen, Jari (2000) SPSS aloittelevan tutkijan käytössä. Viro: Jaabes OÜ.

Metsämuuronen, Jari (2001) Monimuuttujamenetelmien perusteet SPSS-ympäristössä. Viro: International Methelp Ky.

Milner, Allison & Page, Andrew & LaMontagne, Anthony D. (2003) Long-Term Unemployment and Suicide: A Systematic Review and Meta-Analysis. Plos One 8(2012)1. <http://helios.uta.fi:2204/ehost/pdfviewer/pdfviewer?sid=0611ac61-7d51-4736-b75b-08c8ed92b06b%40sessionmgr4004&vid=4&hid=4109>. Viitattu 1.3.2015.

MOTV (2003), http://www.mv.helsinki.fi/home/mmattila/kvanti/motv_tekstit.pdf. Viitattu 7.12.2015.

Osallistava sosiaaliturva. Työryhmän loppuraportti. (2015) Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2015:20.

Paasio, Petteri (2003) Vaikuttavuuden arvioinnin rakenne ja mahdollisuus sosiaalialalla. FinSoc: Työpapereita 3/2003. http://julkari.fi/bitstream/handle/10024/77070/Tyopapereita3_03.pdf?sequence=1. Viitattu 8.3.2015.

Palola, Elina (2012) Sosiaalinen kuntoutus uudessa sosiaalihuoltolaissa. Kuntoutus 2012(4), 30-34.

Parpo, Antti (2007) Työllistymisen esteet. Helsinki: STAKES.

Penna, Sue & O'Brien, Martin (2013) Neoliberalism. Teoksessa Mel, Grey & Stephen A. Webb. Social Work theories and methods, 137–146.

Pirkanmaan työllisyyskatsaus Tammikuu 2015 (2015) Pirkanmaa: Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus. http://www.ely-keskus.fi/documents/10191/7942816/Pirkanmaan_tyollisyyskatsaus_tammikuu_2015.pdf/e5113cea-43d4-44b4-aa5e-9198b2105013. Viitattu 2.4.2016.

Pitkäaikaistyöttömien työllistyminen ja syrjäytymisen ehkäisy. (2011) Tuloksellisuustarkastuskertomus 229/2011. Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomukset. http://www.vtv.fi/files/2650/2292011_Pitkaaikaistyottomien_tyollistyminen_netti.PDF, viitattu 24.10.2014.

Pitkäaikaistyöttömyyden hoitamisesta työvoimavarojen turvaamiseen. Rakennetyöttömyyttä koskevat Kehittämislinjaukset (2011). Työ- ja elinkeinoministeriön raportteja 13/2011. http://www.tem.fi/files/29627/pitkaaikaistyottomyiden_hoitamisesta_tyovoimavarojen_turvaamiseen.pdf. Viitattu 24.10.2014.

Pressman, Jeffrey & Wildavsky Aaron (1984). Implementation. Berkley & Los Angeles: The University of California Press. Ref. Virtanen, Petri (2007) Arviointi. Arviointitiedon luonne, tuottaminen ja hyödyntäminen. Helsinki: Edita.

Purola, Tapani & Urponen, Kyösti & Sintonen, Harri (1987) Vaikuttavuuden arvioinnin mahdollisuuksista ja menetelmistä sosiaalihuollossa. Helsinki: Sosiaalihuollituksen julkaisuja 18/1987.

Raitasalo, Raimo (1995) Elämänhallinta sosiaalipolitiikan tavoitteena. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 1. Helsinki: Kansaneläkelaitos.

Raunio, Kyösti (2010) Onko näyttöön perustuvalla käytännöllä tulevaisuutta sosiaalipalveluissa? Janus 18(4), 387–395.

Riipinen, Toni & Järvinen, Antti & Valtakari, Mikko (2014) Arvio työmarkkinatuen rahoitusuudistuksen vaikutuksista. Työ- ja Elinkeinoministeriön julkaisuja. Työ ja yrittäjyys 28/2014.

RI Social Commission (1983) Definition of Social Rehabilitation. Teoksessa Rissanen P (ed.) Social Functioning Ability. Report of the International Seminar on Social Rehabilitation held at the University of Tampere, June 6-9, 1983. Tampereen yliopisto: Sosiaalipolitiikan laitos, Working papers no 5. 1983, 227–228.

Roos, Jeja-Pekka (1987) Suomalainen elämä. Tutkimus tavallisten suomalaisten elämänerkkoista. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Räisänen, Heikki (2002) Rakenteellinen työttömyys. Tutkimusinventaari ja politiikkajohtopäätökset. Helsinki: Valtion taloudellinen tutkimuskeskus. https://www.vatt.fi/file/vatt_publication_pdf/t92.pdf. Viitattu 7.3.2015.

Scriven, Michael (1991) Evaluation Thesaurus. Newbury Park, CA: Sage, neljäs painos.

Sepponen, Kaija (1996) Koulutus – portti työmarkkinoille? Työpoliittinen tutkimus 162. Helsinki: Työministeriö.

Sosiaalihuoltolaki 1301/2014, 17 §.

STM:n internetsivut: <http://www.stm.fi/sosiaalihuoltolaki>. Viitattu 8.4.2015.

Suikkanen, Asko & Martti, Sirpa & Linnakangas, Ritva (2004) Homma hanksaan: Nuorten kuntoutuskokeilun arviointi. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2004:5. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Sutela, Hanna & Vänskä, Jukka & Notkola, Heikki (2001) Pätkätyöt Suomessa 1990-luvulla. Työmarkkinat 2001:1: Tilastokeskus.

Talentia, sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö. Sosiaalialan ammattieettiset ohjeet. http://www.talentia.fi/files/558/Etiikkaopas_2012.pdf. Viitattu 24.10.2014.

Talousarvio ja taloussuunnitelma 2015–2018. Tampereen kaupungin julkaisuja. http://www.tampere.fi/material/attachments/t/XJRhnLyXM/Talousarviokirja_lopullinen_26_11_2014.pdf. Viitattu 4.3.2015.

Tampereen kaupungin kotisivut, Sosiaalinen kuntoutus. <http://www.tampere.fi/perhejasosiaalipalvelut/sosiaalityo/aikuiset/sosiaalinenkuntoutus.html>. Viitattu 16.3.2014.

TEM Liite (2011) Nykytila. Pitkäaikaistyöttömyyden hoitamisesta työvoimavarojen turvaamiseen. Rakennetyöttömyyttä koskevat kehittämislinjaukset. Maaliskuu 2011. Työ- ja Elinkeinministeriön liite. http://www.tem.fi/files/29581/liite_nykytilan_kuvaus.pdf Viitattu 4.3.2015.

Toivonen, Timo 1999: Empiirinen sosiaalitutkimus. Filosofia ja metodologia. Porvoo: WSOY.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2009) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 5. uudistettu painos. Helsinki: Tammi.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2012) Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsittely Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2012. http://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_verkkoversio040413.pdf.pdf#overlay-context=fi/ohjeet-ja-julkaisut, viitattu 24.10.2014

Tuusa, Matti (2005) Sosiaalityö ja työllistäminen. Kuntouttavan sosiaalityön ammattikäytännöt kuntien aktivointi- ja työllistämispalveluissa. Tampereen yliopisto: Lisensiaatintyö.

Tyni, Sanna (2000) Ohjaavalla koulutuksella elämänhallintaa ja kokonaisvaltaista kuntoutumista – tapaustutkimus pitkäaikaistyöttömille suunnatusta projektista. Tampere: Tampereen yliopisto.

Työttömyysturvalaki 30.12.2002/1290. Luku 14, pykälä 3 a.

Vanttaja, Markku, Järvinen Tero (2004) Koulutuksesta ja työstä karsiutuneet. Vailla ammattitutkintoa ja työpaikkaa vuonna 1985 olleiden nuorten myöhemmät elämänvaiheet. Yhteiskuntapolitiikka 69(5), 472–480.

Vastamäki, Jaana (2009) Sense of Coherence and Unemployment. University of Erlangen-Nuremberg & University of Kuopio. <http://wanda.uef.fi/uku-vaitokset/vaitokset/2009/isbn000-000-00-0000-0.pdf>. Viitattu 11.4.2015.

Vesalainen, Janne & Vuori, Jukka (1998) Työhön –ryhmämenetelmän vaikutus työllistymiseen ja työllistymisen laatuun. Työpoliittinen tutkimus 189. Helsinki: Työministeriö.

Vilkkumaa, Ilpo (2012) Kolme tapaa nähdä sosiaalinen kuntoutuksessa. Teoksessa Vappu, Karjalainen & Ilpo, Vilkkumaa (toim.) Kuntoutus kanssamme. Ihmisen toimijuuden tukeminen. Tampere: Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino OY.

Virtanen, Petri (2007) Arviointi. Arviointitiedon luonne, tuottaminen ja hyödyntäminen. Helsinki: Edita.

Virtanen P, Janlert U & Hammarström A. 2013. Health status and health behaviour as predictors of the occurrence of unemployment and prolonged unemployment. Public Health 127(1), 46–52.

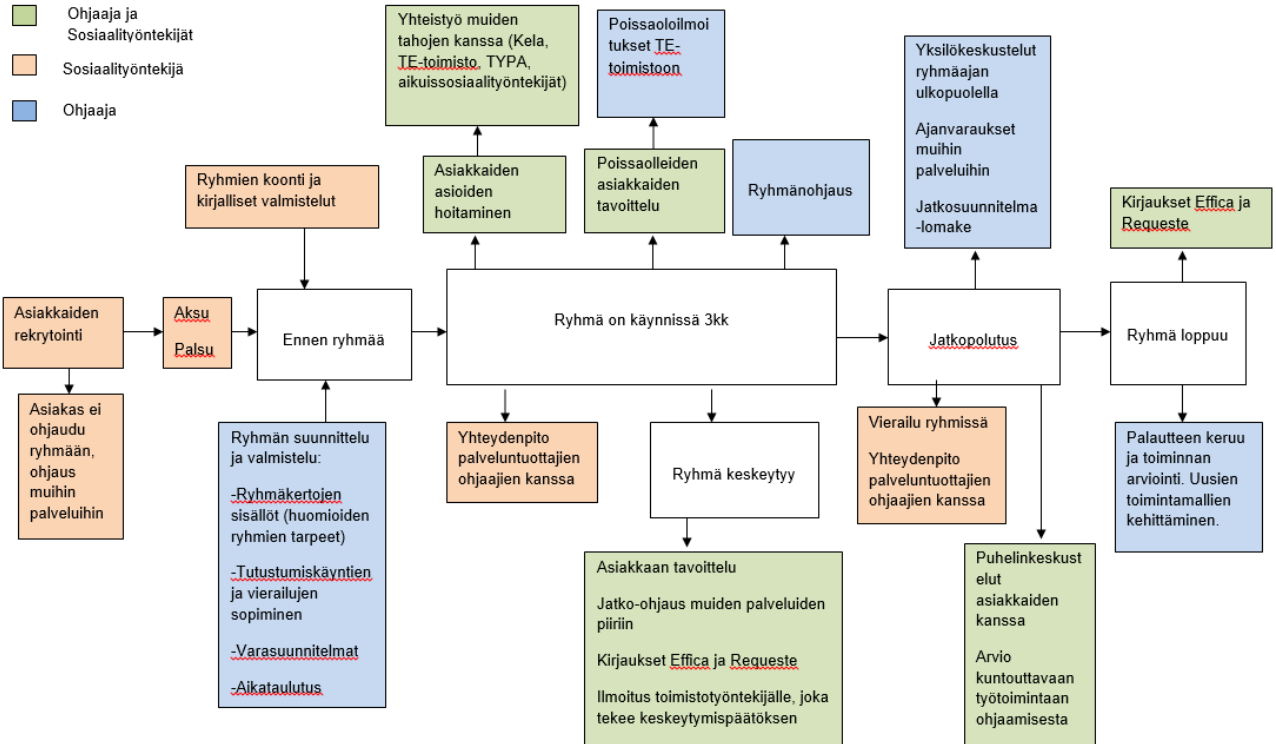
Vähätalo, Kari (2001) Lama ja kaupunkien pitkäaikaistyöttömät: Seurantatutkimus 1 304 pitkäaikaistyöttömästä työvoimatoimistojen ja sosiaalihuollon toimeentulotuen asiakkaina kuudessa suomalaisessa kaupungissa vuosina 1991–1998. Helsinki: Työministeriö.

Winkelmann, Liliana & Winkelmann, Rainer (1998) Why Are the Unemployed So Unhappy? Evidence from Panel Data. *Economica* 1998(65), 1–15. file:///C:/Users/erika_000/Downloads/economica.pdf . Viitattu 04.03.2015.

LIITE 1

Sosiaalisen kuntoutuksen palveluprosessi

Omassa johtannossa ohjaajat vastaavat myös niistä työtehtävistä, joista sosiaalityöntekijä vastaa palveluntuottajien ryhmässä.

LIITE 2

Käyttäjätunnus	<input type="text"/>	Salasana	<input type="text"/>	KIRJAUDU	Muista minut ☐ ?	Unohditko salasanasasi?	Finnish (fi) ▼
----------------	----------------------	----------	----------------------	----------	---	-------------------------	----------------

Kysely

Palautekysely

1. Vastaajan sukupuoli

- ☐ Nainen
☐ Mies

2. Vastaajan syntymävuosikymmen

- ☐ 1990-luku
☐ 1980-luku
☐ 1970-luku
☐ 1960-luku
☐ 1950-luku
☐ 1940-luku

3. Vastaajan työssäolovuosien määrä

- ☐ 0 vuotta
☐ 1-5 vuotta
☐ 6-10 vuotta
☐ 11-15 vuotta
☐ 16-20 vuotta
☐ yli 20 vuotta

4. Ryhmänjärjestäjä, jonka ryhmään osallistuin

- ☐ Tampereen kaupunki (Hatanpään ryhmä)
☐ Siita-Valmennusyhdistys ry.
☐ Kuntoutuspolku ry.
☐ Sopimusvuori ry.
☐ Yhdessä Selviytymisen Tuki ry.
☐ A-kiita ry.
☐ Sininauha ry.

5. Ryhmän alkamisvuosi

6. Yhteistyö sosiaalisen kuntoutuksen sosiaalityöntekijöiden kanssa

Arvioi tapaamisia palvelusuunnitelmaa ja/tai aktivointisuunnitelmaa tehtäessä sekä sosiaalityöntekijän vierailua ryhmässä.

- ☐ 1: tarpeeni sivuutettiin
☐ 2
☐ 3
☐ 4
☐ 5: minua kuultiin ja tarpeeni huomioitiin hyvin

7. Mikä oli hyvää tai huonoa sosiaalisen kuntoutuksen sosiaalityöntekijöiden toiminnassa?

8. Ryhmänohjaajan työ oli ammattitaitoista

- ☐ 1: täysin eri mieltä
☐ 2: eri mieltä
☐ 3: ei samaa eikä eri mieltä
☐ 4: samaa mieltä
☐ 5: täysin samaa mieltä

9. Ryhmäläisiä huomioitiin tasapuolisesti

- ☐ 1: täysin eri mieltä
- ☐ 2: eri mieltä
- ☐ 3: ei samaa eikä eri mieltä
- ☐ 4: samaa mieltä
- ☐ 5: täysin samaa mieltä

10. Ryhmänohjaajalla oli minulle aikaa ja yksilökeskustelu toteutui

- ☐ 1: täysin eri mieltä
- ☐ 2: eri mieltä
- ☐ 3: ei samaa eikä eri mieltä
- ☐ 4: samaa mieltä
- ☐ 5: täysin samaa mieltä

11. Sain apua toimivan jatkopolun löytämisessä

- ☐ 1: täysin eri mieltä
- ☐ 2: eri mieltä
- ☐ 3: ei samaa eikä eri mieltä
- ☐ 4: samaa mieltä
- ☐ 5: täysin samaa mieltä

12. Mikä oli hyvää tai huonoa ryhmäohjaajien (-ohjaajan) toiminnassa?

13. Koin ryhmässä toteutuneen vertaistuen olleen?

- ☐ 1: heikkoa
- ☐ 2
- ☐ 3
- ☐ 4
- ☐ 5: erittäin hyvää

14. Ryhmän sopivuus minulle?

- ☐ 1: ei vastannut lainkaan tarpeitani
- ☐ 2
- ☐ 3
- ☐ 4
- ☐ 5: vastasi erittäin hyvin tarpeitani

15. Mitä ryhmä antoi minulle?

Valitse kolme (3) tärkeintä.

- ☐ Sain mielekästä tekemistä arkeeni
- ☐ Edisti psyykkistä tai fyysistä terveyttäni
- ☐ Uusia ihmissuhteita
- ☐ Vähensin päihteiden käyttöä
- ☐ Sain apua ja tietoa talousasioihin liittyen
- ☐ Sain paremman käsityksen työkyvystäni ja osaamisestani
- ☐ Työnhakutaitoni paranivat
- ☐ Muodostin toimivan jatkosuunnitelman
- ☐ Sain lisää tietoa erilaisista palveluista
- ☐ Kielitaito
- ☐ Muu - mikä?

16. Täsmennä jos vastasit edellisessä kohdassa muu – mikä

17. Millaiseksi arvioin elämänhallintani ENNEN RYHMÄÄ?

- ☐ 1: heikko
☐ 2
☐ 3
☐ 4
☐ 5
☐ 6
☐ 7
☐ 8
☐ 9
☐ 10: erittäin hyvä

18. Millaiseksi arvioin elämänhallintani NYT?

- ☐ 1: heikko
☐ 2
☐ 3
☐ 4
☐ 5
☐ 6
☐ 7
☐ 8
☐ 9
☐ 10: erittäin hyvä

19. Millaiseksi arvioin tilanteeni työllistymisen tai koulutuksen suhteen ENNEN RYHMÄÄ?

- ☐ 1: heikko
☐ 2
☐ 3
☐ 4
☐ 5
☐ 6
☐ 7
☐ 8
☐ 9
☐ 10: erittäin hyvä

20. Millaiseksi arvioin tilanteeni työllistymisen tai koulutuksen suhteen NYT?

- ☐ 1: heikko
☐ 2
☐ 3
☐ 4
☐ 5
☐ 6
☐ 7
☐ 8
☐ 9
☐ 10: erittäin hyvä

21. Mitä muutosta ryhmään osallistuminen on tuonut elämään? (positiiviset ja negatiiviset muutokset)

22. Suositteleksinko sosiaalisen kuntoutuksen ryhmää tuttavalleni?

- ☐ Kyllä
☐ En
☐ En osaa sanoa

LAHETA

PALAUTA ALKUPERÄISET